

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
кафедра психології**

**Психологічні особливості виникнення
упереджень у корінного населення по
відношенню до вимушених мігрантів**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)**

Виконав:

студент 4 курсу, 403 групи
Пелецький Кирило Валерійович

Керівник:

к. психол.н., доц. **Поліщук О.М.**

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № ____ від « ____ » _____ 2026 р.

Зав. кафедрою _____ доц. Андрєєва Я.Ф.

АНОТАЦІЯ

Пелецький К. В. Психологічні особливості виникнення упереджень у корінного населення по відношенню до вимушених мігрантів. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» зі спеціальності 053 Психологія. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2026. 68 с.

У кваліфікаційній роботі розглянуто соціально-психологічні особливості упередженості до біженців; описано роль міжгрупової загрози, стереотипізації, соціального контексту та конспірологічних переконань у формуванні негативних установок. Проведено емпіричне дослідження серед респондентів-поляків, спрямоване на виявлення взаємозв'язку між схильністю до конспірологічного мислення, сприйняттям біженців як загрози та упередженістю до них. Встановлено, що найвиразніший зв'язок простежується між конспірологічними переконаннями та сприйняттям міжгрупової загрози.

Ключові слова: упередженість, біженці, вимушені мігранти, конспірологічні переконання, міжгрупова загроза, Польща.

ABSTRACT

Peletskyi K. V. Psychological features of the emergence of prejudice among the native population toward forced migrants. – Manuscript. Qualification work for obtaining the Bachelor degree in specialty 053 Psychology. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2026. 68 p.

The qualification work examines the socio-psychological features of prejudice toward refugees; the role of intergroup threat, stereotyping, social context and conspiracy beliefs in the formation of negative attitudes is described. An empirical study was conducted among Polish respondents to identify the relationship between conspiracist beliefs, perception of refugees as a threat and prejudice toward them. The results showed that the strongest relationship was found between conspiracy beliefs and the perception of intergroup threat.

Key words: prejudice, refugees, forced migrants, conspiracy beliefs, intergroup threat, Poland.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ К.В. Пелецький

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ УПЕРЕДЖЕНОСТІ ДО БІЖЕНЦІВ ТА КОНСПІРОЛОГІЧНИХ ПЕРЕКОНАНЬ	7
1.1. Упередженість до біженців як соціально-психологічний феномен	7
1.2. Конспірологічні переконання як когнітивний чинник соціальних установок	17
1.3. Соціально-демографічний контекст Польщі як фактор, що впливає на упередження до біженців	26
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ КОНСПІРОЛОГІЧНИХ ПЕРЕКОНАНЬ ТА УПЕРЕДЖЕНОСТІ ДО БІЖЕНЦІВ У ПОЛЬЩІ	34
2.1. Характеристика вибірки та опис методів/методик дослідження	34
2.2. Аналіз і інтерпретація результатів за методиками	43
2.3. Опис взаємозв'язку між схильністю до конспірологічних переконань та показниками упередженості до біженців	50
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	60
ДОДАТОК	68

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Масові вимушені міграційні процеси останніх років посилили увагу суспільства до питань інтеграції біженців і взаємин між групами «ми – вони». У країнах, які приймають значні потоки вимушених мігрантів, зокрема у Польщі, поряд із проявами солідарності спостерігаються явища соціальної напруги та упередженого ставлення до біженців. Упередження можуть проявлятися у формі страху, недовіри, негативних стереотипів, соціальної дистанції та переконання, що «чужа» група становить загрозу для культури, економіки або безпеки.

Окремого значення в сучасних умовах набуває проблема дезінформації та конспірологічних наративів, які можуть підсилювати негативні установки щодо соціальних груп. Схильність до конспірологічних переконань пов'язують із недовірою до інституцій, підвищеною підозрілістю, спрощеним поясненням складних соціальних процесів і пошуком «винних», що може створювати психологічний ґрунт для упередженості до мігрантів і біженців.

Разом із тим, у контексті реальних міграційних процесів у Польщі потребує уточнення питання про те, наскільки саме конспірологічні переконання пов'язані з упередженістю до біженців, і які аспекти упередженості є найбільш чутливими до цього зв'язку.

Дослідженням проблем міжгрупового сприйняття, упередженості, сприйняття загрози, конспірологічних переконань та ставлення до мігрантів і біженців займалися А. Голец де Завала, Н. Георгіу, К. Мерфі, Т. Малголланд, К. Гарді, С. Ахмед, В. Чен, А. Чіб, Д. Джоллі, К. Сегер, Р. Меледі, А. Югас, П. Сіхерле, Ю. Шрол, В. Чавойова, Е. Баллова Мікушкова, А. Покропек та інші. Окреме значення для цієї роботи мають ідеї Дена Аріелі, який розглядає хибні переконання та конспірологічне мислення як реакцію на стрес, невизначеність, втрату контролю й недовіру до соціальних інституцій. Серед українських дослідників, чиї праці були використані у роботі, варто згадати Н. Ярош, В. Артюхову, І. Коваленко, Е. Кальницького, Т. Шадюк, І. Мацишину, Н. Доброєр,

Л. Бахмутову та інших. Їхні напрацювання є важливими для розуміння того, як соціальна невизначеність, страх, дезінформація, сприйняття міжгрупової загрози та недовіра можуть впливати на формування упередженого ставлення до біженців у Польщі.

Об'єктом даного дослідження є упереджене ставлення корінного населення до вимушених мігрантів як соціально-психологічний феномен, а **предметом** – зв'язок між схильністю до конспірологічних переконань та психологічними проявами упередженості щодо біженців у поляків.

Мета цієї курсової роботи – виявити та емпірично перевірити взаємозв'язок між схильністю до конспірологічних переконань та рівнем упередженого ставлення поляків до вимушених мігрантів.

За визначеною метою даної роботи було виокремлено наступні **завдання**:

- узагальнити теоретичні підходи до розуміння упереджень щодо біженців та чинників їх виникнення;
- розглянути поняття конспірологічних переконань та їх можливий зв'язок із міжгруповими установками;
- провести емпіричне дослідження у вибірці респондентів-поляків для вимірювання конспірологічних переконань і упередженості до біженців та визначити характер і силу взаємозв'язків між показниками;
- узагальнити та систематизувати отримані результати, сформулювати висновки.

Гіпотеза дослідження: існує взаємозв'язок між схильністю до конспірологічних переконань та рівнем упередженості до біженців.

Методи та методики дослідження: у процесі дослідження використовувались як теоретичні (аналіз науково-теоретичної літератури, синтез, узагальнення, порівняння різних поглядів та підходів до даної проблеми), так і емпіричні методики:

- шкала конспірологічних переконань (повна форма) Р. Братертонна;
- шкала типів міжгрупових загроз (ITTS) Г. Ландманна;
- шкала оцінки ставлення до дітей-біженців Дж. Анджеліди;

Структура дипломної роботи: дипломна робота складається зі вступу, одного теоретичного та одного практичного розділів, висновків, списку використаних джерел (52 найменувань). Робота викладена на 65 сторінках друкованого тексту ілюстрована 7 рисунками та 1 таблицею.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ УПЕРЕДЖЕНОСТІ ДО БІЖЕНЦІВ ТА КОНСПРОЛОГІЧНИХ ПЕРЕКОНАНЬ

1.1. Упередженість до біженців як соціально-психологічний феномен

У сучасних соціально-психологічних дослідженнях проблема упередженого ставлення до біженців і вимушених мігрантів посідає важливе місце у зв'язку зі зростанням масштабів вимушеної міграції, посиленням міжгрупової напруги та поширенням ксенофобських настроїв у приймаючих суспільствах. Масові міграційні процеси, спричинені війнами, політичними конфліктами, переслідуваннями та гуманітарними кризами, актуалізували питання ставлення місцевого населення до представників інших соціальних груп, зокрема до біженців та шукачів притулку.

Згідно з визначенням Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, біженцями вважаються особи, які були змушені залишити свою країну через загрозу життю, переслідування, збройні конфлікти або насильство [24, с.3]. У соціально-психологічному контексті біженці часто стають об'єктом негативних соціальних установок, стереотипізації та міжгрупового дистанціювання з боку приймаючого населення.

Упередження щодо біженців дослідники розглядають як одну з форм міжгрупових упереджень, що проявляється у негативних оцінках, емоційних реакціях і поведінкових намірах щодо представників іншої соціальної групи. Як зазначають М. Коулінг, Дж. Андерсон та Р. Фергюсон, негативне ставлення до біженців спостерігається у багатьох країнах світу та може впливати не лише на міжособистісні взаємини, а й на державну політику щодо біженців, підтримку жорстких міграційних заходів і суспільну толерантність загалом [24, с.4].

Упередженість до біженців має комплексний характер і формується під впливом різних соціально-психологічних чинників. У науковій літературі вона пов'язується зі стереотипами, ксенофобією, процесами соціальної

категоризації, міжгруповою конкуренцією та сприйняттям загрози з боку “чужої” групи. Важливе місце у поясненні упередженості посідає теорія соціальної ідентичності Г. Теджфела і Дж. Тернера, відповідно до якої люди схильні поділяти соціальний світ на категорії “ми” та “вони”, надаючи перевагу власній групі та формуючи негативні установки щодо зовнішніх груп [24, с.22].

Одним із ключових механізмів формування упередженості до біженців є процес соціальної категоризації. Як зазначають М. Аугустінос та К. Квінн, спосіб позначення людей у суспільному дискурсі значною мірою впливає на ставлення до них. Використання таких категорій, як “нелегальні мігранти”, “шукачі притулку” або “біженці”, здатне викликати різні емоційні реакції та оцінки. У медійному та політичному просторі біженці нерідко репрезентуються як потенційна загроза для безпеки, економіки чи культурної ідентичності країни, що сприяє посиленню негативних соціальних установок.

Важливим аспектом дослідження упередженості до біженців є аналіз феномену міжгрупової загрози. Відповідно до інтегрованої теорії загрози В. Стефана і К. Стефана, негативне ставлення до зовнішньої групи виникає тоді, коли вона сприймається як загроза для інтересів, цінностей або ресурсів власної групи. Дослідники виділяють два основних типи загрози – реалістичну та символічну.

Реалістична загроза пов’язана зі страхом втрати матеріальних або соціальних ресурсів. У випадку біженців це можуть бути побоювання щодо конкуренції за робочі місця, житло, соціальні виплати або доступ до державних послуг. Символічна загроза стосується уявлень про те, що представники іншої групи можуть загрожувати культурним нормам, традиціям, релігії чи національній ідентичності приймаючого суспільства [25].

Дослідження Д. Де Конінка, І. Родрігес-де-Діоса і Л. д’Хененса, проведене у кількох європейських країнах під час так званої “європейської міграційної кризи”, показало, що як реалістична, так і символічна загроза мають виражений негативний зв’язок зі ставленням до біженців [25]. Автори дійшли висновку, що чим сильніше люди сприймають біженців як загрозу для

безпеки, економічної стабільності або культурної цілісності суспільства, тим вищим є рівень упередженості щодо них.

Подібні результати були отримані і в метааналізі М. Коулінга, Дж. Андерсона та Р. Фергюсона. Автори встановили, що саме сприйняття символічної та реалістичної загрози є найсильнішими корелятами негативного ставлення до біженців [24, с.14]. Це дозволяє розглядати сприйняття загрози як один із центральних психологічних механізмів формування упередженості щодо вимушених мігрантів.

Окрему роль у формуванні негативного ставлення до біженців відіграють медіа та політичний дискурс. У дослідженнях зазначається, що засоби масової інформації нерідко формують образ біженця як небезпечного “іншого”, пов’язуючи міграцію з кримінальністю, тероризмом або соціальною нестабільністю [24, с.7]. Такі репрезентації можуть посилювати страх, тривогу та міжгрупову недовіру.

Д. Де Конінк та співавтори підкреслюють, що для значної частини населення саме медіа є головним джерелом інформації про біженців [25, с.7]. Відповідно, характер подачі інформації про вимушених мігрантів може безпосередньо впливати на суспільні установки щодо них. Автори встановили, що споживання різних типів новинних медіа по-різному пов’язане зі сприйняттям загрози та рівнем упередженості [25].

У контексті аналізу упередженості важливим є також феномен дегуманізації. Деякі дослідники вказують, що біженці можуть сприйматися не як окремі люди з індивідуальними історіями та досвідом, а як абстрактна маса або “проблема”, що створює психологічне підґрунтя для виправдання жорстокого чи дискримінаційного ставлення до них. Дегуманізація сприяє посиленню соціальної дистанції та зниженню емпатії до представників зовнішньої групи.

Дослідження також свідчать про зв’язок упередженості до біженців із певними ідеологічними установками. М. Коулінг, Дж. Андерсон та Р. Фергюсон встановили, що правий авторитаризм і орієнтація на соціальне

домінування мають позитивний зв'язок із негативним ставленням до біженців [24, с.13]. Особи з високим рівнем авторитаризму схильні підтримувати жорсткий соціальний порядок, контроль та покарання за порушення норм, тоді як орієнтація на соціальне домінування пов'язана з прагненням підтримувати міжгрупову нерівність та ієрархію.

Крім того, у дослідженнях було виявлено, що більш негативні установки щодо біженців частіше спостерігаються у людей із високим рівнем національної ідентифікації, політично консервативними поглядами та нижчим рівнем освіти [24]. Це може пояснюватися тим, що сильна прив'язаність до власної групи інколи супроводжується більш вираженим розмежуванням між "своїми" та "чужими", особливо в умовах соціальної нестабільності або кризи.

Водночас дослідники звертають увагу на те, що упередженість до біженців не є незмінною характеристикою. Значний інтерес у сучасній соціальній психології викликає гіпотеза міжгрупового контакту, запропонована Г. Олпортом. Відповідно до цієї теорії, позитивний контакт між представниками різних груп здатний знижувати рівень упередженості за умови рівноправної взаємодії, співпраці та підтримки соціальних норм толерантності [25].

У дослідженні Д. Де Конінка та співавторів було встановлено, що позитивна якість міжгрупового контакту пов'язана з нижчим рівнем сприйняття загрози та більш позитивним ставленням до біженців. При цьому автори підкреслюють, що вирішальне значення має не лише частота контактів, а саме їхній характер і якість. Негативний або конфліктний досвід взаємодії може, навпаки, посилювати міжгрупову напругу та упередження.

Важливою когнітивною основою упередженості до біженців є процес соціальної стереотипізації. У соціальній психології стереотипи розглядаються як один із проявів соціального мислення, що включає соціальні уявлення, переконання та установки [2]. У цьому контексті ставлення до біженців формується не лише як емоційна реакція на появу нової соціальної групи, а як частина ширшої системи уявлень про "своїх" і "чужих".

О. Є. Блинова визначає стереотип як узагальнене уявлення про певну групу людей та її характеристики [2]. У випадку вимушених мігрантів це означає, що суспільство часто оцінює не конкретну людину з її індивідуальним досвідом, а всю групу через спрощені уявлення. Саме так виникають стереотипи про те, що біженці “забирають ресурси”, “не хочуть інтегруватися” або “становлять загрозу” для приймаючого суспільства.

Стереотипізація пов’язана зі спрощенням складної соціальної реальності. Люди схильні приписувати членам певної групи однакові характеристики, не враховуючи їхніх індивідуальних відмінностей [2]. Через це особи з різним життєвим досвідом, рівнем освіти чи причинами вимушеної міграції можуть сприйматися як однорідна маса, де статус “біженця” стає головною характеристикою людини.

Водночас стереотипи виконують і когнітивну функцію, допомагаючи людині орієнтуватися у складному соціальному середовищі [2]. Проблема виникає тоді, коли такі спрощені схеми починають замінювати реальне пізнання іншої групи. У ситуаціях соціальної нестабільності або масової міграції це може сприяти формуванню упередженого ставлення до біженців.

Соціальні стереотипи є стійкими та емоційно забарвленими уявленнями, які засвоюються через соціальну взаємодію та можуть автоматично відтворюватися [2]. Тому негативне ставлення до біженців часто підтримується не особистим досвідом, а впливом медіа, політичної риторики, соціальних мереж і повсякденного оточення. Людина може мати упередження щодо біженців навіть без безпосереднього контакту з ними.

Важливим чинником стереотипізації є прагнення зменшити невизначеність [2]. Масова поява біженців може сприйматися суспільством як ситуація нестабільності, а стереотипи в такому випадку виконують функцію швидкого пояснення того, ким є “чужа” група і чого від неї очікувати. Проте подібні пояснення часто є спрощеними та посилюють соціальну дистанцію.

У сучасних дослідженнях близьким до поняття упередженості є поняття міграційної стигми. Стигма визначається як процес, що включає маркування,

стереотипізацію, розділення, втрату статусу та дискримінацію [37]. Такий підхід дозволяє розглядати упередженість до біженців не лише як індивідуальне негативне ставлення, а як ширший соціальний процес, у межах якого певна група позначається як “чужа” або менш повноправна.

Автори монографії підкреслюють, що стигма тісно пов’язана з владною нерівністю [7:37, с.21]. Саме соціально домінуючі групи мають можливість закріплювати ярлики та визначати, хто належить до “своїх”, а хто – до “чужих”. У випадку біженців це проявляється в контролі доступу до житла, роботи, освіти та соціальної підтримки. Тому ставлення до біженців слід розглядати не лише як міжособистісну антипатію, а і як елемент ширших соціальних відносин.

Важливим компонентом міграційної стигми є “іншування” – поділ на “нас” і “них”. У випадку біженців це проявляється у сприйнятті їх як зовнішньої групи, якій приписують небажані характеристики та нижчий соціальний статус. Стигма може проявлятися на різних рівнях: міжособистісному – через дискримінаційну поведінку чи уникання контакту, та структурному – через політики й інституційні практики [37].

Одним із ключових механізмів формування упередженості є сприйняття загрози. У дослідженні М. Баля, Е. Араді та М. А. Єркаса розглядається реалістична та символічна загрози як чинники негативного ставлення до іммігрантів [20, с.91]. Реалістична загроза пов’язана зі страхом конкуренції за ресурси, робочі місця чи безпеку, тоді як символічна – зі страхом втрати культурних цінностей, традицій або національної ідентичності.

Автори встановили, що обидва типи загрози пов’язані з нижчим рівнем прийняття мігрантів і більшою підтримкою жорстких міграційних політик [20]. Це свідчить про те, що упередженість до біженців має не лише емоційний, а й поведінково-політичний вимір, проявляючись у підтримці обмежень, закритих кордонів або депортацій.

Дослідження також показує важливу роль політичного дискурсу. В угорському контексті мігранти подавалися як загроза для національної

культури та безпеки [20]. Подібна риторика здатна не лише відображати суспільні страхи, а й активно їх посилювати.

Для розуміння поняття упередження важливим є визначення Американської психологічної асоціації, де воно трактується як негативне ставлення до людини або групи, сформоване ще до реального досвіду взаємодії. Упередження включає як когнітивний компонент – стереотипи та переконання, так і емоційний – страх, гнів, недовіру чи презирство [43].

Такі установки можуть проявлятися поведінково у формі дискримінації: униканні контакту, негативному ставленні або підтримці обмежувальних політик щодо біженців [43]. Важливо й те, що упереджені установки часто є стійкими, оскільки люди схильні інтерпретувати нову інформацію через уже наявні стереотипи.

Окремої уваги заслуговує феномен вибіркової солідарності щодо різних груп біженців. Дослідження М. Вебера, Д. Грунова, Ю. Чена та С. Егера показало, що підтримка біженців залежить від того, наскільки певна група сприймається як культурно або соціально “близька”. Автори називають це явище “упередження солідарності” – вибірковістю солідарності.

У дослідженні було встановлено, що позитивне ставлення до українських біженців інколи поєднувалося з негативними стереотипами щодо інших груп шукачів притулку [50]. Це свідчить про те, що суспільне ставлення до біженців є неоднорідним і залежить від того, кого саме приймаюче суспільство вважає “близькими”, “зрозумілими” або “гідними допомоги”.

Соціально-психологічний аналіз упередженості до біженців неможливий без розгляду механізмів соціальної стереотипізації, оскільки саме через систему стереотипів суспільство формує уявлення про «свої» та «чужі» групи. Як зазначає О. Є. Блинова, соціальне мислення охоплює соціальні уявлення, переконання, установки, вірування та стереотипи. Соціальні стереотипи є не випадковими уявленнями, а частиною ширшої системи світоглядних орієнтацій особистості, через які людина впорядковує соціальну реальність та інтерпретує події навколишнього світу [3].

У контексті вимушеної міграції це має особливе значення, оскільки ставлення до біженців часто формується не на основі особистого досвіду взаємодії, а через вже існуючі соціальні уявлення та медійні образи. Блинова підкреслює, що об'єкти соціальної стереотипізації далеко не завжди доступні безпосередньому сприйняттю індивіда; у більшості випадків людина отримує інформацію про певні соціальні групи опосередковано – через засоби масової інформації, суспільні дискусії та колективні уявлення [3]. Це пояснює, чому навіть за відсутності реального контакту з біженцями у людей можуть формуватися стійкі негативні установки щодо них.

Важливою характеристикою стереотипів є їхня здатність спрощувати складну соціальну реальність. За словами О. Є. Блинової, стереотипізація пов'язана з прагненням людини усунути невизначеність і швидко впорядкувати інформацію про навколишній світ [6:2, с.114]. У ситуаціях соціальної нестабільності, економічної напруги або масових міграційних процесів така потреба у спрощених поясненнях особливо посилюється. Масова поява вимушених мігрантів може сприйматися як фактор невизначеності, а стереотипи стають способом швидкого пояснення цієї ситуації, навіть якщо таке пояснення є поверховим або викривленим.

А. Прядко та О. Сергєєнкова визначають стереотип як механізм сприйняття, класифікації та оцінки соціальних об'єктів шляхом поширення на них характеристик певної групи на основі існуючих соціальних уявлень [11, с.147]. У випадку біженців це означає, що окрема людина починає сприйматися не як індивід із власним досвідом, а як представник певної категорії, якій автоматично приписується набір узагальнених характеристик. Саме тому біженці можуть асоціюватися з такими стереотипними уявленнями, як «економічна загроза», «культурна небезпека», «залежність від соціальної допомоги» або «небажання інтегруватися».

Подібний механізм пояснюється через процес соціальної категоризації. Стереотипізація, як зазначають дослідники, полягає у приписуванні подібних характеристик різним членам однієї групи без достатнього усвідомлення їхніх

індивідуальних відмінностей [11]. У результаті люди, які мають різний соціальний статус, життєвий досвід, освіту, культурне походження та причини вимушеного переміщення, починають сприйматися як однорідна маса. Така редукція індивідуальних відмінностей є важливим психологічним механізмом виникнення упередженості.

Водночас стереотипи не лише спрощують пізнання, а й формують емоційне ставлення до соціальної групи. У словнику Американської психологічної асоціації упередження визначається як негативне ставлення до людини або групи, яке формується ще до безпосереднього досвіду взаємодії з нею. Таке ставлення включає не лише когнітивний компонент у вигляді переконань і стереотипів, але й афективний компонент – страх, тривогу, недовіру, гнів або презирство [43]. У контексті біженців це означає, що негативне ставлення до них може базуватися не на реальних фактах взаємодії, а на емоційно забарвлених очікуваннях щодо потенційної загрози.

Когнітивний та емоційний компоненти упередження тісно взаємодіють між собою. М. П. Кухта та І. О. Мартинюк зазначають, що стереотипи мають когнітивний, афективний і поведінковий виміри, які разом формують особливий тип соціальної установки – атитюд [8]. У випадку біженців когнітивний компонент може проявлятися у переконаннях про їхню «небезпечність» або «несумісність» із культурою приймаючого суспільства; афективний – у страху чи тривозі; поведінковий – у прагненні уникати контактів, підтримувати обмежувальні міграційні політики або соціальну дистанцію.

Суттєву роль у формуванні упередженості до біженців відіграють засоби масової інформації. О. Є. Блинова підкреслює, що в умовах соціально-політичної нестабільності медіа можуть формувати міфологізовану та стереотипізовану свідомість, створюючи специфічний образ соціальної реальності [3]. Саме через медіа суспільство часто отримує основну інформацію про біженців, тому спосіб подачі цієї інформації має безпосередній вплив на громадську думку.

Особливо яскраво це проявилось під час так званої «міграційної кризи» 2015 року. Як зазначає С. Мізга, польські медіа часто представляли мігрантів і біженців через призму загроз, використовуючи образи «хвиль мігрантів, що штурмують Європу» [36]. У таких репрезентаціях акцент робився переважно на молодих чоловіках, тоді як жінки, діти та сім'ї майже не потрапляли у фокус уваги. Подібний спосіб подачі інформації сприяв формуванню образу біженця як потенційно небезпечного «чужого».

Авторка також звертає увагу на те, що медіа нерідко формують спрощені й негативні уявлення про мігрантів, представляючи їх як людей, схильних до насильства, небажання працювати або використання системи соціальної допомоги [36]. Такі образи підсилюють стереотипізацію та можуть сприяти виникненню соціальної дистанції між місцевим населенням і вимушеними мігрантами.

Подібні процеси посилюються в умовах відсутності безпосереднього контакту з біженцями. Як зазначає М. Білевич, на що посиляється С. Мязга, негативне ставлення до біженців у Польщі значною мірою пов'язане саме з браком особистого досвіду взаємодії та залежністю громадської думки від медійних повідомлень [36]. У такій ситуації людина змушена покладатися на вже готові інтерпретації, запропоновані медіа або політичним дискурсом.

Дослідження європейського медійного дискурсу також демонструють, що ставлення до біженців може бути вибіркоким і залежати від того, яку саме групу сприймає суспільство. С. Вільдеманном, К. Нідере та Е. Ележалде показали, що після початку повномасштабної війни в Україні у 2022 році в європейському інформаційному просторі відбувся тимчасовий позитивний зсув у ставленні до українських біженців. У медіа дедалі частіше використовувалися гуманітарні формулювання – «біженці війни», «діти-біженці», «гуманітарні працівники». Натомість у попередніх дискурсах щодо мігрантів із країн Близького Сходу міграція частіше пов'язувалася з темами тероризму, злочинності та загроз безпеці [51].

Особливо показовим є польський контекст. Дослідники встановили, що ставлення до українських біженців у Польщі було значно позитивнішим, ніж до мігрантів у період білоруської прикордонної кризи [51]. Це свідчить про те, що упередженість до біженців не є універсальною реакцією на сам факт міграції. Вона значною мірою залежить від культурної близькості, політичного контексту, медійного висвітлення та того, наскільки певна група сприймається як «своя» або «чужа».

У цьому контексті важливо звернути увагу і на феномен вибіркової солідарності. Дослідження М. Вебера, Д. Грунова, Ю. Чена та С. Егера показало, що підтримка українських біженців у соціальних мережах часто поєднується з негативними стереотипами щодо інших груп шукачів притулку. [50]. Це свідчить про те, що позитивне ставлення до однієї категорії біженців може співіснувати з упередженістю щодо інших груп.

Таким чином, упередженість до біженців є складним соціально-психологічним феноменом, у формуванні якого поєднуються когнітивні механізми категоризації та стереотипізації, емоційні реакції страху й тривоги, соціальні процеси поділу на «своїх» і «чужих», а також вплив медійного та політичного дискурсу.

1.2. Конспірологічні переконання як когнітивний чинник соціальних установок

У сучасних соціально-психологічних дослідженнях конспірологічні переконання дедалі частіше розглядаються не як маргінальне явище, а як специфічний спосіб інтерпретації соціальної реальності, що впливає на формування соціальних установок, міжгрупового сприйняття та поведінки. У науковій літературі теорії змови визначаються як пояснення значущих подій через припущення про приховані та зловмисні дії певних впливових груп або акторів [16:28, с.1]. Такі пояснення ґрунтуються на уявленні, що за офіційними версіями подій існує “справжня” причина, прихована від більшості людей [7].

Відомий економіст-біхевіорист Ден Аріелі розглядає теорії змови як психологічні механізми подолання труднощів. Згідно з його книгою «Невіра», вони задовольняють глибокі емоційні потреби в контролі, визначеності та спільноті, коли люди відчують стрес, ізоляцію або недовіру до інституцій. Тому періоди суспільної напруги, пандемій, воєн, економічних криз або масштабних міграційних процесів особливо створюють психологічний запит на прості й емоційно зрозумілі пояснення складних явищ [14, с.78]. У таких умовах людина може переживати втрату контролю, тривогу та невизначеність, через що зростає схильність до пошуку прихованих винуватців або зовнішніх сил, які нібито керують подіями [7].

Конспірологічні переконання виконують функцію своєрідної когнітивної системи пояснення реальності. Вони допомагають людині зробити складні соціальні процеси більш зрозумілими та передбачуваними [27]. Саме тому такі наративи можуть бути психологічно привабливими: вони створюють ілюзію впорядкованості світу та дозволяють пояснити хаотичні події через діяльність конкретних “винних” груп. Водночас конспірологічні переконання мають не лише інформаційний, а й психологічний зміст, оскільки можуть задовольняти епістемічні, екзистенційні та соціальні потреби людини [7]. До епістемічних потреб належить прагнення до розуміння та визначеності; до екзистенційних – потреба у безпеці, контролі та зниженні тривоги; до соціальних – бажання підтримати позитивний образ власної групи та відчутти належність до неї [13, с.121].

Важливим для розуміння конспірологічних переконань є їхній зв'язок із міжгруповими процесами. Конспірологічне мислення часто ґрунтується на поділі світу на “своїх” і “чужих” [13, с.120]. У межах такого підходу зовнішні групи можуть сприйматися як джерело прихованої загрози, а складні соціальні процеси пояснюються через їхні нібито навмисні дії. Це особливо важливо для теми упередженості до біженців, оскільки мігранти або вимушені переселенці можуть ставати об'єктом конспірологічних пояснень, пов'язаних із культурною, економічною або безпековою загрозою.

А. Голек де Завала та співавтори наголошують, що конспірологічні переконання тісно пов'язані з колективним нарцисизмом – переконанням у винятковості власної групи, яка нібито недостатньо визнана іншими. У такому випадку зовнішні групи можуть сприйматися як ті, що загрожують статусу або цілісності “нашої” спільноти. Дослідники встановили, що колективний нарцисизм позитивно пов'язаний із вірою у теорії змови, особливо ті, які пояснюють події через змови зовнішніх груп [28]. Тому конспірологічне мислення може підсилювати міжгрупову ворожість і недовіру до “чужих”.

Важливо, що конспірологічні переконання не обмежуються вірою в одну окрему змову. У науковій літературі описується так званий конспірологічний стиль мислення, за якого віра в одну теорію змови підвищує ймовірність віри в інші змовницькі пояснення [14]. Така система мислення функціонує як замкнена когнітивна структура, у якій нова інформація інтерпретується через уже наявні підозри та уявлення [13]. Це може сприяти стійкості упереджених соціальних установок навіть за наявності інформації, яка їм суперечить.

Когнітивні механізми також відіграють важливу роль у формуванні конспірологічних переконань. Люди схильні шукати закономірності, причинно-наслідкові зв'язки та агентів, відповідальних за події. У ситуаціях невизначеності ця схильність посилюється, а складні суспільні процеси починають пояснюватися через діяльність прихованих груп або змов. Негативні емоції, зокрема страх і тривога, додатково підсилюють таку тенденцію [7]. Саме тому конспірологічні переконання часто виникають у ситуаціях, коли людина прагне відновити відчуття контролю над подіями.

Низка досліджень показує, що конспірологічні переконання можуть безпосередньо впливати на міжгрупові установки. Н. Ярош та В. Артюхова зазначають, що віра у теорії змови пов'язана з підвищеним рівнем недовіри, агресії, правого авторитаризму та міжгрупових упереджень [14, с.80]. Т. Шадюк також підкреслює, що конспіративний дискурс здатний посилювати поляризацію суспільства, риторику ворожості та етнічну напругу [13]. У цьому

контексті конспірологічні наративи можуть ставати інструментом стигматизації певних груп та формування негативних соціальних установок щодо них.

Особливо важливими для нашого дослідження є роботи, які безпосередньо аналізують зв'язок між конспірологічними переконаннями та ставленням до біженців. У дослідженні Н. Георгіу та інших, проведеному у Словаччині, було встановлено, що відчуття загрози колективній ідентичності пов'язане з посиленням конспірологічних переконань і більш негативним ставленням до українських біженців [27]. Автори дійшли висновку, що конспірологічні переконання можуть виступати посередником між переживанням загрози та формуванням упереджених установок щодо зовнішньої групи [27].

У такому контексті біженці можуть сприйматися не лише як соціальна група, що потребує захисту, а як символічна загроза для культури, безпеки або стабільності приймаючого суспільства. Конспірологічні переконання поглиблюють поділ на “ми” і “вони”, посилюючи міжгрупову недовіру та соціальну дистанцію [27]. Крім того, у літературі описується ефект перенесення упереджень, за якого негативні установки щодо однієї групи можуть поширюватися й на інші групи [27]. Отже, загальна схильність до конспірологічного мислення може формувати ширшу атмосферу міжгрупової підозрілості.

Подібний механізм спостерігається також у дослідженні К. Мерфі, Т. Малхолланда та К. Гарді, де конспірологічні переконання розглядаються як психологічний “міст” між сприйняттям загрози з боку зовнішньої групи та упередженим ставленням до іммігрантів [38]. Автори підкреслюють, що конспірологічні теорії функціонують як пояснювальні моделі, у яких важливі суспільні події приписуються прихованим діям певних груп або еліт [38]. У такій логіці іммігранти або біженці можуть сприйматися не як люди, що потребують захисту, а як частина ширшої загрози для культури, безпеки або способу життя приймаючого суспільства.

Показовим прикладом є конспірологічна теорія “Великої заміни”, яка ґрунтується на твердженні, що західні країни нібито навмисно “замінюють” біле населення іммігрантами з інших етнічних і релігійних груп [38]. Такий наратив демонструє, як конспірологічне мислення поєднує демографічні, культурні та політичні страхи в одну спрощену схему. У межах цієї схеми зовнішня група сприймається не просто як інша, а як загрозна і навмисно залучена до руйнування “своєї” спільноти.

Мерфі та співавтори виокремлюють кілька типів загрози: реалістичну, пов’язану зі страхом втрати ресурсів, роботи чи житла; символічну, що стосується культури, цінностей і способу життя; а також терористичну загрозу. За результатами їхнього дослідження, найсильніше з конспірологічними переконаннями була пов’язана саме символічна загроза, тобто страх перед зміною культурної та ціннісної ідентичності суспільства [38]. Це важливо для теми біженців, оскільки негативне ставлення до них часто формується не стільки через реальну конкуренцію за ресурси, скільки через уявлення про культурну “несумісність” або загрозу національній ідентичності.

Дослідники також наголошують на ролі невизначеності. Соціальна тривога, недовіра до суспільства, відчуття нестабільності та втрати контролю посилюють потребу людини у простих поясненнях складних процесів. У таких умовах конспірологічні теорії створюють ілюзію зрозумілості, пропонуючи конкретного “винного” і пояснюючи складні соціальні явища через нібито приховану діяльність певних груп. Емпіричні результати підтверджують, що віра у “Велику заміну” пояснювала зв’язок між символічною загрозою та негативним ставленням до не-білих іммігрантів. Крім того, цей зв’язок був сильнішим у людей із високим рівнем соціальної невизначеності та недовіри [38].

Схожі процеси спостерігаються і в умовах інших соціальних криз. У дослідженні С. Ахмеда, В. Х. Х. Чена та А. І. Чіба, присвяченому пандемії COVID-19, показано, що страх перед хворобою та активне використання соціальних мереж були пов’язані з посиленням стереотипів і упереджень щодо

китайських іммігрантів у Сінгапурі. Пандемія стала не лише медичною, а й соціальною кризою, у межах якої представники зовнішніх груп почали сприйматися як джерело небезпеки [15]. Це підтверджує загальний механізм: у кризових ситуаціях страх може активізувати соціальне дистанціювання і поділ на “своїх” та “чужих”.

Важливу роль у цьому процесі відіграє інформаційне середовище. Соціальні мережі можуть ставати простором поширення мови ненависті, дезінформації, чуток і конспірологічних наративів. У період пандемії це проявлялося через “інфодемію” – масове поширення неправдивої або маніпулятивної інформації, яка посилювала страх і недовіру до певних груп населення. Водночас захисними чинниками можуть бути соціальна й політична довіра, а також контакт із різноманітними групами. Особи з вищим рівнем довіри до людей і державних інституцій демонстрували нижчий рівень стереотипізації та упередженості щодо іммігрантів [15].

Питання міжгрупових контактів детальніше розглядають Д. Джоллі, К. Р. Сегер та Р. Меліді. Їхнє дослідження показує, що позитивний контакт із представниками зовнішньої групи може знижувати не лише упередженість, а й віру в конспірологічні переконання щодо цієї групи. У першому дослідженні автори встановили, що якісний позитивний контакт британців з іммігрантами був негативно пов’язаний із вірою в конспірологічні теорії щодо іммігрантів. Важливо, що цей зв’язок зберігався навіть після контролю рівня упередженості, тобто позитивний контакт впливав не лише на емоційне ставлення, а й на сам спосіб мислення про зовнішню групу [31].

Особливо значущим є висновок, що якість контакту важливіша за його кількість. Це означає, що сама присутність біженців у суспільстві не обов’язково зменшує підозрілість або упередженість. Зменшенню конспірологічних переконань сприяє саме позитивний, безпечний і людський контакт, який дозволяє побачити представника іншої групи не як стереотип, а як конкретну людину. Натомість негативний міжгруповий досвід може

посилювати конспірологічні переконання та сприяти узагальненню негативного ставлення до всієї групи.

Окремий вимір проблеми становлять міграційні фейкові новини, дезінформація та конспірологічні наративи. А. Juhász і P. Szicherle зазначають, що після міграційної кризи 2015 року тема міжнародної міграції стала одним із найбільш зручних об'єктів для поширення дезінформації та теорій змови [32, с.3]. Міграція часто подається через рамку моральної паніки, коли певна група представляється як загроза ідеалізованому суспільному порядку, нормам і цінностям.

Медіа відіграють ключову роль у конструюванні образу міграції як загрози. У такому дискурсі переважають теми безпеки, захисту кордонів, злочинності, тероризму, становища жінок та критики мультикультуралізму. Внаслідок цього біженці можуть переставати сприйматися як люди, які потребують захисту, і починати асоціюватися з небезпекою для приймаючого суспільства. Політичні дебати про міграцію часто насправді стосуються не самих мігрантів, а культури, ідентичності та майбутнього приймаючого суспільства [32, с.6]. Саме тому конспірологічні наративи про міграцію апелюють до страху “заміни населення”, втрати традицій, руйнування національної спільноти або підриву державності.

Юхаш та Сіхерле також описують типові методи дезінформації: неправдивий контекст, маніпулятивне подання фактів і повністю сфабрикований контент. Наприклад, реальні статистичні дані про злочинність можуть подаватися без пояснення ширшого контексту, що створює хибне враження про зв'язок між міграцією та злочинністю [32]. Так навіть частково правдиві факти можуть використовуватися для підтримки стереотипів і упереджених установок.

Окремо автори аналізують конспірологічні сюжети про нібито “прихований план” організації міграційної кризи, зокрема через образ Джорджа Сороса як “винуватця” або “організатора” міграції. Такі наративи персоніфікують складні соціальні процеси: замість аналізу причин війни,

бідності, нерівності або небезпеки аудиторії пропонується просте пояснення через діяльність конкретної особи чи групи. У контексті біженців це може посилювати не лише страх перед міграцією, а й недовіру до міжнародних організацій, урядів і гуманітарних інституцій.

Стійкість таких переконань підтримується також через соціальні мережі та “ехо-камери”, у яких люди частіше стикаються з інформацією, що підтверджує їхні вже наявні погляди [32]. Це ускладнює спростування дезінформації, оскільки альтернативні факти можуть відкидатися як частина “змови”. Тому медіаграмотність і розвиток критичного мислення є важливими способами довгострокової протидії міграційним конспірологічним наративам.

Зв’язок між конспірологічними переконаннями, упередженістю та негативними соціальними наслідками підтверджується також у дослідженні Й. Шроля, В. Кавойової та Е. Баллової Мікушкової. Автори зазначають, що в кризові періоди конспірологічні теорії привабливі тим, що дозволяють знайти винного у складній ситуації. Вони особливо поширюються в умовах невизначеності, тривоги та втрати контролю. У таких ситуаціях люди намагаються відновити відчуття порядку й поясненості світу, а теорії змови пропонують простий причинний зв’язок і конкретного винного [46].

У першому дослідженні Шрол та його співавтори показали, що конспірологічні переконання про роль Китаю у пандемії були пов’язані з більш упередженим ставленням до китайців та італійців. Водночас більш загальні COVID-19 конспірологічні переконання були пов’язані з упередженнями щодо ромського населення у Словаччині [46]. Це демонструє, що конспірологічне мислення може як формувати негативне ставлення до групи, прямо пов’язаної з певним наративом, так і посилювати вже наявні суспільні стереотипи щодо інших вразливих груп.

Автори також наголошують на ефекті перенесення упереджень: негативне ставлення, сформоване через конспірологічні наративи щодо однієї групи, може поширюватися й на інші зовнішні групи. У другому дослідженні було показано, що конспірологічні переконання пов’язані зі зниженням довіри

до державних регуляцій, вищим рівнем гніву та ворожості, а також більшою готовністю виправдовувати порушення правил і насильницькі дії [46]. Це свідчить, що конспірологічне мислення може мати не лише когнітивні або емоційні, а й поведінкові наслідки. У контексті біженців це означає, що змовницькі наративи можуть сприяти не тільки негативним установкам, а й підтримці дискримінаційних або агресивних практик щодо “чужих” груп.

Крім того, Д. Аріелі розкриває психологічні механізми формування хибних переконань у праці “Невіра”. Автор підкреслює, що конспірологічне мислення часто виникає як реакція на стрес, невизначеність і втрату контролю. Людина прагне знайти просте й емоційно зрозуміле пояснення складним подіям, а образ “прихованого ворога” або “змови” тимчасово створює відчуття впорядкованості світу. Важливу роль у підтримці таких переконань відіграють *confirmation bias* та *motivated reasoning* – схильність шукати інформацію, яка підтверджує попередні переконання, і відкидати суперечливі факти [18]. Це пояснює, чому негативні уявлення про біженців можуть залишатися стійкими навіть за наявності позитивного досвіду взаємодії з ними.

Д. Аріелі також пов’язує накопичення хибних переконань зі зростанням недовіри до інституцій [18]. У контексті міграції це може означати недовіру до урядів, гуманітарних організацій, медіа чи міжнародних структур, які займаються підтримкою біженців. Саме така недовіра створює сприятливе середовище для поширення конспірологічних наративів про міграцію та вимушених переселенців.

У польському контексті ці механізми підтверджені дослідженнями А. Покропека та співавторів, присвяченим ставленню поляків до українських біженців після початку повномасштабної війни. Автори встановили, що сприйнятливість до дезінформації була позитивно пов’язана з антибіженськими установками. Особи, які більше піддавалися дезінформаційним повідомленням, частіше підтримували негативні уявлення про українських біженців. Дослідження також показало, що воєнна тривога підвищувала сприйнятливість

до дезінформації, а через неї – посилювала негативне ставлення до біженців [42].

Отже, конспірологічні переконання можна розглядати як важливий когнітивний чинник формування соціальних установок. Вони виникають і посилюються в умовах страху, невизначеності, втрати контролю та недовіри до інституцій. Їхня психологічна привабливість полягає в тому, що вони пропонують прості пояснення складних соціальних явищ, визначають “винних” і зміцнюють поділ світу на “своїх” та “чужих”. У контексті ставлення до біженців конспірологічні переконання можуть посилювати сприйняття загрози, соціальну дистанцію, недовіру та упередженість. Водночас позитивний міжгруповий контакт, соціальна довіра, критичне мислення й медіаграмотність можуть зменшувати вплив конспірологічних наративів і сприяти більш гуманізованому сприйняттю біженців.

1.3. Соціально-демографічний контекст Польщі як фактор, що впливає на упередження до біженців

Важливим чинником, що впливає на ставлення польського суспільства до українських біженців, є масштабність і швидкість міграційного процесу після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Польща стала одним із головних напрямів вимушеного переміщення українців через географічну близькість, спільний кордон, попередній досвід трудової міграції та наявність соціальних зв'язків між двома країнами. У перші тижні війни Польща прийняла понад 1,4 млн українських біженців, а протягом перших двох місяців після вторгнення до країни прибуло близько 3 млн українців [19]. Такий різкий наплив людей створив нову соціально-демографічну ситуацію, у якій українська присутність стала помітною частиною повсякденного життя польського суспільства.

Водночас українці не були для Польщі цілком “ новою ” групою. Ще до лютого 2022 року в країні проживало понад 1,35 млн українців, переважно в

межах економічної міграції. Це мало важливе значення для подальшого сприйняття біженців, адже багато поляків уже мали досвід контакту з українцями як колегами, сусідами, працівниками або знайомими. Дослідження показують, що попередній особистий контакт з українцями був пов'язаний із більшою готовністю приймати їх у власному соціальному оточенні та допомагати після початку війни [19]. Отже, наявність попередніх контактів могла знижувати соціальну дистанцію та пом'якшувати ризик упередженого ставлення.

Після 2022 року змінилася не лише чисельність, а й структура української присутності в Польщі. Якщо попередня трудова міграція частіше асоціювалася з чоловіками працездатного віку, то серед воєнних біженців переважали жінки й діти. За словами С. Яроменка та Т. Гоголя, у 2022 році 72 % вимушених мігрантів становили жінки, а 74 % жінок були у віці 25–54 роки [30, с.203]. Н. В. Доброєр також зазначає, що серед опитаних українських біженців у Польщі 90 % становили жінки, 65 % мали дітей шкільного віку, а 94 % перебували у працездатному віці [6]. Така демографічна структура вплинула на образ українського біженця: він формувався переважно навколо образу жінки з дитиною, яка потребує безпеки, житла, роботи й доступу до соціальних послуг, а не навколо стереотипного образу “небезпечного чужинця”.

Це частково пояснює високий рівень початкової емпатії та солідарності польського суспільства. У перші місяці після вторгнення близько 70 % поляків були залучені до різних форм підтримки українців, які тікали від війни [19]. Водночас масове прибуття біженців актуалізувало питання житла, працевлаштування, освіти, медицини та соціальної допомоги. Саме ці сфери могли ставати джерелом ресурсної тривоги та потенційної соціальної напруги.

Однією з важливих характеристик українських біженців у Польщі є високий освітній і професійний потенціал. У дослідженні С. Яроменка та Т. Гоголя 38,4 % опитаних мали ступінь магістра, а 26 % – науковий ступінь [30, с.208]. Н. В. Доброєр зазначає, що серед жінок-респонденток 87 % мали вищу освіту [6]. Інші дослідники також підкреслюють, що частка осіб із вищою

освітою серед українських біженців може становити близько 60 % [34]. Це формує образ українців як освіченої, працездатної та потенційно корисної для польського суспільства групи. Водночас у частини місцевого населення, особливо за умов економічної вразливості, такий потенціал може викликати побоювання конкуренції на ринку праці.

Працевлаштування є однією з ключових сфер інтеграції українських біженців у Польщі. Значна частина українців демонструвала готовність працювати й самостійно забезпечувати власні потреби. В. Остафінський зазначає, що понад 60% українців, які спочатку були зареєстровані в службах зайнятості, знайшли роботу [41, с.19]. Це спростовує стереотип про біженців як пасивних отримувачів допомоги. Водночас пошук роботи залишався суттєвим викликом: 35,62 % респондентів у своєму дослідженні С. Яроменко та Т. Гоголь назвали труднощі у пошуку роботи однією з головних проблем перебування у Польщі [30].

Окремою проблемою є невідповідність між кваліфікацією українських біженців і роботою, яку вони фактично виконують. Через мовний бар'єр, труднощі з визнанням дипломів і потребу швидко заробляти багато українських біженок були змушені працювати нижче свого освітнього та професійного рівня. Це може призводити до втрати людського капіталу, професійного розчарування та уповільнення інтеграції. Водночас робота для біженців має не лише економічне, а й психологічне значення, оскільки допомагає повернути відчуття стабільності й контролю над власним життям [34].

Не менш важливою є житлова проблема. За даними С. Яроменка та Т. Гоголя, 50,68 % опитаних українських біженців назвали труднощі з пошуком квартири або кімнати найбільшою проблемою перебування в Польщі [30]. Н. В. Доброєр також підкреслює, що питання житла було одним із найболючіших у комунікації українських біженців [6]. Житло є чутливою сферою, оскільки стосується не лише біженців, а й місцевих мешканців, які також можуть стикатися з високою вартістю оренди. Тому саме житлове питання може стати одним із джерел ресурсної напруги та упередженого ставлення.

Водночас важливо зазначити, що значна частина українців не була повністю залежною від державної допомоги у сфері житла. За результатами дослідження С. Яроменка та Т. Гоголь, 62 % респондентів самостійно винаймали квартиру, 20 % оплачували кімнату або хостел, 10 % отримували безкоштовне житло від поляків, а 8 % проживали в житлі, оплаченому державою [30]. Ці дані дозволяють частково спростувати стереотип про біженців як групу, що повністю утримується коштом приймаючої держави.

Соціальні права українських біженців у Польщі також впливають на їхнє сприйняття. Українці зі статусом “PESEL UKR” отримали доступ до безкоштовного медичного обслуговування, освіти для дітей, соціальних виплат і легального працевлаштування без спеціального дозволу [4]. З одного боку, ці права є необхідним механізмом захисту людей, які вимушено залишили країну через війну. З іншого боку, соціальні виплати, доступ до шкіл і медичних послуг можуть ставати предметом ресурсної тривоги або дезінформаційних наративів, якщо частина місцевого населення сприймає їх як нерівний розподіл державної підтримки.

Попри ці потенційні джерела напруги, польське суспільство загалом демонструвало високий рівень прийняття українців після початку повномасштабної війни. За даними М. Бабінської та співавторів, у квітні 2022 року 92 % поляків були готові прийняти українців у місці проживання, 92 % – на роботі, а 87 % – як членів родини. У першій хвилі дослідження 2022 року 94 % поляків були готові прийняти українця як колегу, 95 % – як сусіда, 92 % – як члена родини [19]. Це свідчить, що різке збільшення кількості українських біженців не призвело автоматично до зростання соціальної дистанції.

Одним із пояснень такого позитивного ставлення є сприйнята культурна близькість між поляками й українцями. У дослідженні М. Бабінської та співавторів 54 % респондентів вважали українців подібними до поляків, 23 % – дуже подібними, і лише 17 % – відмінними. Водночас поляки демонстрували значно тепліше ставлення до українських біженців, ніж до біженців з інших регіонів: середній показник ставлення до українців становив 73,35 бала, тоді як

до біженців інших національностей – 51,31 [19]. Це показує вибірковий характер прийняття: позитивне ставлення до українців не означає автоматичної відкритості до всіх біженців.

Разом із тим навіть у загалом позитивному контексті існували групи населення, більш схильні сприймати українців як загрозу. Нижча фінансова ситуація була пов'язана з нижчим рівнем акцептації українців, а більш праві політичні погляди – з дещо меншою готовністю приймати їх у власному оточенні. Крім того, особи з гіршою матеріальною ситуацією, нижчим рівнем освіти, вищою релігійністю та більш правими поглядами частіше бачили в українських біженцях загрозу [19]. Отже, упередження можуть бути сильнішими серед тих груп, які самі відчують економічну або соціальну нестабільність.

Історичний контекст польсько-українських відносин також залишається важливим чинником. Ставлення до українських біженців формується не лише під впливом сучасної міграційної ситуації, а й на тлі історично сформованих уявлень, попередніх стереотипів і національних наративів [6]. В. Остафінський зазначає, що у взаємовідносинах між поляками та українцями тривалий час існували упередження, пов'язані з історичним минулим, зокрема подіями Другої світової війни, Волинню та суперечливим сприйняттям постаті Степана Бандери [41]. Водночас після 24 лютого 2022 року допомога, співчуття й солідарність польського суспільства сприяли переосмисленню цих уявлень і формуванню нового образу українців [6].

Однак історична пам'ять може використовуватися і для посилення сучасних упереджень. І. В. Мацишина показує, що російська пропаганда активно використовувала тему українських біженців у Польщі для дискредитації українців, зниження емпатії до них і підриву підтримки України. Особливо небезпечною є маніпуляція поняттями “біженець” і “мігрант”, оскільки заміна образу вимушено переміщеної особи образом добровільного мігранта зміщує фокус із потреби захисту на уявлення про пошук вигоди [9].

Серед ключових тем, які використовувалися для формування негативного образу українських біженців, були зернова криза, соціальна допомога, злочинність і Волинська трагедія. Зокрема, українців могли зображувати як “невдячних”, таких, що користуються польською допомогою або загрожують економічним інтересам Польщі [9]. Такі наративи безпосередньо пов’язані з ресурсною тривогою, оскільки формують уявлення про несправедливий розподіл підтримки, уваги та державних ресурсів.

Окремим напрямом дезінформації є криміналізація образу українців. Російські ресурси використовували окремі або викривлені дані для створення враження, що наплив українців нібито спричинив зростання злочинності в Польщі. Водночас за статистикою польської поліції менше ніж 0,5 % українців, які проживали в Польщі, скоїли злочини у 2023 році [9]. Це демонструє, як статистика може бути вирвана з контексту й використана для посилення негативних стереотипів.

Значущим є також питання довгостроковості перебування українських біженців. За словами С. Яроменка та Т. Гоголя, лише 32,88 % респондентів висловили тверде бажання повернутися в Україну, тоді як більшість мали умовні, невизначені або негативні наміри щодо повернення [30]. Це важливо для польського контексту, оскільки тимчасова допомога зазвичай сприймається легше, ніж довгострокова інтеграція великої групи мігрантів. Якщо українські біженці починають сприйматися як постійна частина польського суспільства, на перший план виходять питання конкуренції, соціальної політики, культурного співіснування та інтеграційних можливостей.

Соціально-демографічний контекст Польщі демонструє, що ставлення до біженців формується не лише під впливом гуманітарної солідарності, а й через оцінку реальних або уявних наслідків їхньої присутності для приймаючого суспільства. У польському випадку важливим є те, що міграція з України не була абсолютно новим явищем: ще до повномасштабної війни українці становили помітну групу трудових мігрантів у Польщі, що частково

зменшувало соціальну дистанцію, але водночас могло актуалізувати питання конкуренції на ринку праці, доступу до житла та соціальних послуг [10].

Дослідження ставлення до мігрантів у Польщі та інших європейських країнах показують, що упередження частіше посилюються в групах, які відчувають економічну нестабільність, мають нижчий рівень освіти, нижчий дохід або сильніше сприймають міграцію як загрозу для культурної ідентичності та соціального порядку. Особливо важливим є механізм “відчуття загрози”: біженці можуть сприйматися не лише як люди, які потребують допомоги, а і як конкуренти за робочі місця, житло, державну підтримку чи увагу інституцій [45]. У цьому сенсі соціально-економічна вразливість частини польського населення може ставати ґрунтом для зростання настороженості або негативних стереотипів.

Водночас польський випадок має специфіку, пов’язану з українськими біженцями після 2022 року. Перший етап прийому супроводжувався високим рівнем суспільної підтримки, солідарності та готовності допомогти. Це пояснюється географічною близькістю, історико-культурними зв’язками, спільним досвідом загрози з боку Росії, а також тим, що значну частину українських біженців становили жінки, діти та літні люди, тобто групи, які частіше викликають емпатію [49]. Проте з часом гуманітарний імпульс поступово поєднується з повсякденними соціальними викликами: працевлаштуванням, інтеграцією дітей в освіту, доступом до медицини, житла та соціальної підтримки [52].

Саме на цьому етапі можуть виникати нові форми напруження. Якщо на початку біженці сприймалися переважно як жертви війни, то в умовах тривалого перебування в Польщі вони дедалі більше включаються у звичайні соціальні відносини: як працівники, орендарі, учні, отримувачі послуг, сусіди. Це змінює характер сприйняття: замість короткострокової допомоги постає питання довгострокового співжиття та інтеграції [48]. У цьому контексті важливими стають не лише економічні ресурси, а й готовність польських інституцій, роботодавців і місцевих громад працювати з культурною

різноманітністю, запобігати дискримінації та зменшувати соціальну напругу [44].

Окремо слід враховувати, що біженський досвід сам по собі пов'язаний із психологічною вразливістю, втратою стабільності, розривом соціальних зв'язків і необхідністю адаптації до нового середовища [1]. Якщо ці потреби залишаються непоміченими, вони можуть ускладнювати інтеграцію та посилювати взаємне нерозуміння між біженцями й приймаючим населенням.

У першому розділі було проаналізовано теоретичні основи дослідження упередженості до біженців та конспірологічних переконань. Розглянуто поняття упередження як соціально-психологічного явища, що формується під впливом стереотипів, емоційних реакцій, міжгрупового сприйняття, соціального досвіду та інформаційного середовища. Встановлено, що упереджене ставлення до біженців може проявлятися через соціальну дистанцію, негативні емоції, сприйняття біженців як загрози, а також через підтримку обмежувальних або виключальних установок щодо них.

Особливу увагу було приділено теорії міжгрупової загрози, відповідно до якої негативне ставлення до біженців може посилюватися тоді, коли приймаюче населення сприймає їх як загрозу для економічної стабільності, безпеки, культури, цінностей або соціального порядку. Також було розглянуто роль конспірологічних переконань у формуванні соціальної недовіри, поляризації та негативного ставлення до зовнішніх груп. Конспірологічні переконання можуть посилювати схильність людини пояснювати складні суспільні процеси діями прихованих сил, що, у свою чергу, може сприяти зростанню підозрілості та упередженості щодо біженців.

Отже, теоретичний аналіз дав змогу визначити, що упередженість до біженців є багатофакторним явищем, яке пов'язане не лише з особистим досвідом контакту, а й із соціальними стереотипами, відчуттям загрози, рівнем довіри до інформації та схильністю до конспірологічного мислення. Це стало підґрунтям для подальшого емпіричного дослідження взаємозв'язку між

конспірологічними переконаннями, сприйняттям міжгрупової загрози та упередженим ставленням до біженців серед місцевого населення Польщі.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ КОНСПІРОЛОГІЧНИХ ПЕРЕКОНАНЬ ТА УПЕРЕДЖЕНОСТІ ДО БІЖЕНЦІВ У ПОЛЬЩІ

2.1. Характеристика вибірки та опис методів/методик дослідження

Емпіричне дослідження було спрямоване на виявлення взаємозв'язку між конспірологічними переконаннями, сприйняттям міжгрупової загрози та упередженістю до біженців серед місцевого населення Польщі. Особлива увага приділялася тому, чи пов'язана загальна схильність респондентів до конспірологічного мислення з більш негативним ставленням до біженців, а також яким чином сприйняття біженців як потенційної реалістичної або символічної загрози може впливати на формування упереджених соціальних установок.

Загальна кількість респондентів становила 30 осіб. Усі учасники дослідження зазначили польську національність та польське громадянство.

За статтю вибірка є дещо нерівномірною: більшість респондентів становили жінки – 18 осіб, що складає 60 % вибірки. Чоловіків було 11 осіб, тобто 36,7 %. Ще 1 респондент обрав варіант “волю не розкривати”, що становить 3,3 %. Отже, у вибірці переважають жінки, однак представлені також чоловіки та респондент, який не вказав стать.

За віком найбільшу частину вибірки становили молоді люди віком 18–24 роки – 19 осіб, або 63,3 %. Респонденти віком 25–35 років та 36–55 років були представлені однаково (по 5 осіб, тобто по 16,7 % у кожній групі). Один респондент належав до вікової категорії до 18 років, що становить 3,3 %. Таким чином, вибірка має виражене переважання молоді, що варто враховувати під час інтерпретації результатів, оскільки соціальні установки молодших респондентів можуть відрізнятися від поглядів старших вікових груп.

За рівнем освіти найбільшу групу становили респонденти із середньою освітою – 12 осіб, або 40 % вибірки. Респонденти з рівнем бакалаврських/університетських студій та магістерських студій були представлені однаково (по 8 осіб, тобто по 26,7 %). По одному респонденту вказали початкову освіту та інженерські студії, що становить по 3,3 % відповідно. Отже, вибірка переважно складається з осіб із середнім або вищим освітнім рівнем.

За типом місця проживання найбільше респондентів проживають у великих містах із населенням понад 500 тисяч осіб – 15 осіб, або 50 % вибірки. У середніх містах проживають 9 респондентів (30 %), у сільській місцевості – 5 осіб (16,7 %), а в малому місті – 1 особа (3,3 %). Це свідчить про переважно міський характер вибірки, що є важливим чинником, оскільки рівень контакту з біженцями, доступ до інформації та соціальна різноманітність можуть відрізнятися залежно від типу населеного пункту.

Регіонально вибірка є нерівномірною. Найбільше респондентів проживають у Сілезькому воєводстві – 17 осіб, тобто 56,7 % вибірки. Менше представлені Нижньосілезьке воєводство – 4 особи (13,3 %), Мазовецьке та Поморське воєводства – по 2 особи (6,7 %). Інші регіони представлені по одному респонденту: Свентокшиське, Великопольське, Малопольське, Люблінське та Підкарпатське воєводства – по 3,3 % кожне. Отже, результати дослідження найбільшою мірою відображають позиції респондентів із Сілезького воєводства, тому вибірку не можна вважати рівномірно репрезентативною для всієї Польщі.

Важливим параметром для теми дослідження є частота контакту респондентів із біженцями. Найбільша частина учасників зазначила, що контактує з біженцями рідко – 15 осіб, або 50 % вибірки. Ще 7 респондентів (23,3 %) мають такий контакт іноді, 5 осіб (16,7 %) – часто, 1 особа (3,3 %) – дуже часто, а 2 респонденти (6,7 %) зазначили, що ніколи не контактують із біженцями. Отже, більшість учасників мають хоча б певний досвід контакту з

біженцями, однак для значної частини цей контакт є нерегулярним або ситуативним.

Щодо контексту взаємодії з біженцями, найчастіше респонденти вказували роботу та сусідство – по 7 осіб у кожній категорії, тобто по 23,3 %. Контакт через школу або університет зазначили 6 осіб (20 %), через друзів або родину – 4 особи (13,3 %). Ще 3 респонденти (10 %) зазначили відсутність контакту. Окремі учасники вказали волонтерство, громадський транспорт або змішаний контекст взаємодії. Це свідчить, що контакт із біженцями у вибірці переважно відбувається у повсякденному соціальному середовищі (через роботу, навчання, проживання поруч або особисті зв'язки).

Основним джерелом інформації про біженців для респондентів є соціальні мережі – їх зазначили 16 осіб, тобто 53,3 % вибірки. Значно рідше респонденти отримують інформацію через особистий контакт – 5 осіб (16,7 %) та друзів / родину – 4 особи (13,3 %). Телебачення як основне джерело інформації зазначили 3 особи (10 %), а новинні сайти – 2 особи (6,7 %). Соціальні мережі можуть бути як джерелом інформації, так і простором поширення дезінформації, емоційно забарвлених повідомлень і конспірологічних наративів щодо біженців.

Отже, вибірку дослідження становлять 30 респондентів польської національності та громадянства, переважно молодого віку, з домінуванням жінок, осіб із середнім або вищим рівнем освіти та мешканців великих і середніх міст. Більшість учасників мають певний досвід контакту з біженцями, хоча найчастіше цей контакт є рідкісним або ситуативним. Основним джерелом інформації про біженців для більшості респондентів виступають соціальні мережі. Водночас через невеликий обсяг вибірки, переважання молодих респондентів і значну представленість одного регіону (Сілезького воєводства) результати дослідження доцільно розглядати як такі, що мають пошуковий та аналітичний характер, а не як повністю репрезентативні для всього населення Польщі.

Відповідно до мети та завдань дослідження були підібрані такі методики: опитувальник ставлення до дітей-біженців (див. додаток А), методика оцінювання типів міжгрупової загрози (див. додаток Б), а також шкала загальних конспірологічних переконань (див. додаток В). Зазначені методики дали змогу комплексно дослідити емоційно-оцінне ставлення до біженців, рівень сприйняття їх як загрози для приймаючого суспільства та загальну схильність респондентів до конспірологічних пояснень соціальної реальності.

Опитувальник ставлення до дітей-біженців / біженців [17]

Опис методики: У дослідженні було використано опитувальник ставлення до дітей-біженців (AQReC), Г. Анджеліду, Е. М. Агуадед-Рамірес, та К. Родрігес-Сабіоте для вимірювання ставлення представників приймаючого суспільства до дітей-біженців. Методика спрямована на виявлення когнітивного, емоційного та соціального компонентів ставлення до біженців, зокрема у контексті їхньої інтеграції, навчання, прав, культурної відмінності та сприйняття як потенційної загрози або ресурсу для суспільства .

Оригінальна версія опитувальника складається з 34 тверджень, об'єднаних у дві субшкали. Перша субшкала містить 24 твердження, що вимірюють загальне ставлення до дітей-біженців. У ній представлені твердження щодо права біженців на освіту, повагу, використання рідної мови, релігійну свободу, а також твердження, які відображають негативні стереотипи, страхи або соціальну дистанцію. Друга субшкала складається з 10 тверджень, спрямованих на оцінку емоційного ставлення до дітей-біженців, зокрема почуттів співчуття, солідарності, страху, байдужості, неприязні або зацікавленості .

Відповіді на твердження подаються за п'ятибальною шкалою Лайкерта. У першій субшкалі респондент оцінює ступінь згоди з твердженнями: від повної незгоди до повної згоди. У другій субшкалі респондент оцінює інтенсивність певних почуттів щодо біженців: від дуже слабкого до дуже сильного прояву.

Методика є валідизованою: у дослідженні авторів було встановлено високий рівень внутрішньої узгодженості першої субшкали, де показник

Cronbach's α становив понад 0,9. Друга субшкала мала нижчий, але прийнятний рівень надійності, наближений до 0,7. Це дає підстави розглядати AQReC як достатньо надійний інструмент для вимірювання ставлення приймаючого населення до біженців

Кількісна обробка результатів:

Підрахування балів здійснюється шляхом підрахунку балів за відповідями респондентів на кожне твердження. Кожна відповідь оцінюється від 1 до 5 балів відповідно до шкали Лайкерта. Для тверджень із позитивним змістом вищий бал свідчить про більш позитивне ставлення до біженців, тоді як для тверджень із негативним або упередженим змістом застосовується зворотне кодування.

Після перекодування негативних тверджень підраховується загальний показник ставлення до біженців або окремі показники за субшкалами. Вищий загальний бал свідчить про більш позитивне, приймаюче та толерантне ставлення до біженців. Нижчий бал, навпаки, може вказувати на більшу соціальну дистанцію, наявність стереотипів, страхів або упередженості щодо цієї групи.

Шкала типів міжгрупової загрози [33]

Опис методики: Цю методологію розробили Х. Ландманн, Р. Гашлер та А. Романн для вивчення типів загроз, які люди пов'язують з міграцією біженців. Шкала містить 18 тверджень, що охоплюють шість типів міжгрупової загрози: символічну, реалістичну, загрозу безпеці, загрозу соціальній згуртованості, загрозу зростання упередженості та альтруїстичну загрозу. Також існує скорочена версія з 9 пунктів, яка охоплює три прямі типи загроз: символічну, реалістичну та загрозу безпеці.

У контексті нашого дослідження дана методика є релевантною, оскільки дозволяє визначити, через які саме уявлення про загрозу формується ставлення місцевого населення Польщі до біженців. Зокрема, вона дає змогу окремо проаналізувати, чи сприймаються біженці як загроза культурі та цінностям

приймаючого суспільства, економічній ситуації, громадській безпеці, соціальній єдності або можливостям надання допомоги самим біженцям.

Кількісна обробка результатів: респонденти оцінюють ступінь згоди з кожним твердженням за 5-бальною шкалою, де 1 означає «зовсім не згоден/не згодна», а 5 – «повністю згоден/згодна». Вищі показники за окремими шкалами свідчать про сильніше сприйняття відповідного типу загрози з боку біженців. Для якісного аналізу результати можуть розглядатися як за загальним рівнем сприйняття міжгрупової загрози, так і за окремими підшкалами: символічна загроза, реалістична загроза, загроза безпеці, загроза соціальній згуртованості, загроза зростання упередженості та альтруїстична загроза.

«Шкала загальних конспірологічних переконань» [21]

Опис методики: цю методику розробили Р. Бротертон, К. К. Френч та А. Д. Пікерінг для вимірювання загальної схильності людини до конспірологічного мислення, тобто не віри в одну конкретну теорію змови, а загальної готовності пояснювати суспільні події через приховані дії впливових груп або організацій. Автори підкреслюють, що попередні методики часто вимірювали ставлення до конкретних популярних теорій змови, що ускладнювало їх використання в різних культурних і часових контекстах. Натомість шкала GCB оцінює саме узагальнені конспірологічні переконання, не прив'язані до конкретних історичних подій.

Методика складається з 15 тверджень, які охоплюють п'ять основних вимірів конспірологічного мислення:

1. уявлення про злочинні або приховані дії уряду;
2. переконання щодо приховування інформації про позаземне життя;
3. віра у таємні групи, які контролюють світові події;
4. переконання про приховані загрози здоров'ю, свободі та безпеці людей;
5. уявлення про приховування або маніпулювання важливою інформацією з боку уряду, медіа, науковців чи корпорацій.

У нашому дослідженні дана методика є важливою, оскільки вона дозволяє визначити рівень загальної конспірологічної налаштованості респондентів і надалі проаналізувати її зв'язок з упередженістю до біженців у Польщі. Тобто методика дає змогу оцінити, чи пов'язана схильність бачити приховані змови у соціальних процесах із більш негативним ставленням до вимушених мігрантів.

Кількісна обробка результатів: кожне твердження оцінюється за 5-бальною шкалою Лайкерта, де відповіді варіюються від повного заперечення твердження до повної згоди з ним. Загальний показник визначається шляхом підрахунку суми або середнього значення відповідей за всіма 15 пунктами. Чим вищий загальний бал, тим більш вираженою є схильність респондента до конспірологічних переконань. Також за потреби можна окремо аналізувати п'ять підшкал, які відповідають основним типам конспірологічних уявлень. Автори методики зазначають, що шкала має належні психометричні характеристики, зокрема внутрішню узгодженість, змістову, конвергентну, дискримінантну валідність і тест-ретестову надійність

Додатково до основного анкетування було проведено усне вільне інтерв'ю в центрі міста Катовіце, що дало змогу отримати якісний матеріал щодо сприйняття мігрантів, біженців та українців у повсякденному соціальному середовищі Польщі. Це інтерв'ю мало допоміжний, пошуковий характер і не розглядалося як окрема репрезентативна вибірка, однак дозволило глибше зрозуміти соціальний контекст, у межах якого формуються установки місцевого населення.

У межах інтерв'ю було опитано 25 осіб, серед яких 19 респондентів були поляками, а 6 – українцями. Серед польських респондентів 7 осіб були підлітками, серед українських – 2 підлітками. Питання стосувалися загального ставлення до імміграції, сприйняття українців у Польщі, причин можливого негативного ставлення, досвіду взаємодії з мігрантами та способів покращення адаптації.

Відповіді польських респондентів засвідчили неоднорідність ставлення до імміграції. Частина опитаних демонструвала позитивне ставлення до мігрантів,

причому переважно це були молоді люди. Деякі респонденти зазначали, що іммігранти можуть бути корисними для польського суспільства, зокрема через заповнення робочих місць. Водночас окремі учасники висловлювали негативне або невизначене ставлення, оцінюючи міграцію як явище, яке має як позитивні, так і проблемні сторони.

Показовим є те, що частина польських респондентів вважала ставлення до мігрантів у Польщі загалом нормальним, тоді як інші наголошували на переважанні негативних настроїв. Декілька опитаних підкреслювали поколіннєву різницю: на їхню думку, польська молодь частіше ставиться до іммігрантів позитивно, тоді як старше покоління може бути більш консервативним і настороженим. Серед причин негативного ставлення респонденти називали расизм, недостатню поінформованість, страх змін, консервативність, а також окремі випадки поганої поведінки мігрантів, які можуть узагальнюватися на всю групу.

Окрему увагу привертають відповіді польських підлітків. Частина з них висловлювала негативне ставлення саме до українців. Один із підлітків пояснював це особистим негативним досвідом конфлікту з українським підлітком. Це є важливим спостереженням, оскільки воно демонструє, що міжгрупові установки можуть формуватися взаємозалежно і не лише під впливом медіа чи суспільних наративів, а й через особистий досвід, який надалі може узагальнюватися на всю національну групу.

Польські респонденти також висловлювали думки щодо можливостей покращення ставлення до іммігрантів. Серед запропонованих шляхів називали працевлаштування мігрантів, вивчення польської мови та культури, виховання толерантності з дитинства, а також просто час і терпіння. Це свідчить про те, що частина опитаних пов'язує позитивну інтеграцію мігрантів із їхньою активною адаптацією до приймаючого суспільства.

Відповіді українських респондентів також були неоднозначними. Частина з них зазначала, що загалом ставлення поляків до українців є нормальним. Водночас українські учасники інтерв'ю наводили приклади упередженого або

дискримінаційного ставлення. Зокрема, згадувався випадок, коли польський пасажир відмовився платити українському таксисту, пояснюючи це тим, що українець нібито вже отримує допомогу за рахунок польських податків. Інша респондентка розповіла про досвід роботи в літньому таборі, де за її спиною та спиною її подруги звучали висловлювання на кшталт того, що якщо українці не хочуть працювати, то мають повернутися в Україну.

Також були відповіді підлітків, які повідомляли про досвід негативного ставлення до себе як до українців. Деякі з них згадували булінг з боку польських однолітків, випадки фізичної агресії щодо знайомих, а також недостатню підтримку з боку польських вчителів. Водночас вони зазначали, що мають і позитивний досвід спілкування (зокрема польських друзів серед однолітків). Це свідчить про складність і неоднозначність міжгрупової взаємодії, де поряд із досвідом напруження та відторгнення можуть існувати й позитивні контакти, які потенційно знижують соціальну дистанцію.

Українські респонденти також звертали увагу на те, що поведінка самих українців іноді може впливати на сприйняття всієї групи. Двоє опитаних зазначили, що окремі випадки некоректної поведінки українців можуть провокувати негативне ставлення з боку поляків. Водночас для покращення ставлення до українців респонденти наголошували на важливості роботи політиків і медіа, оскільки саме публічний дискурс значною мірою впливає на суспільне сприйняття біженців та мігрантів.

Отримані в межах усного інтерв'ю дані доповнюють результати анкетування, оскільки показують, що ставлення до біженців і мігрантів у Польщі формується під впливом кількох чинників: особистого контакту, поколіннєвих відмінностей, медійного середовища, соціальних стереотипів, досвіду конфліктів і рівня інтеграції мігрантів у приймаюче суспільство. Водночас ці результати мають інтерпретуватися обережно, оскільки інтерв'ю проводилося у вільній формі, з невеликою кількістю респондентів і без стандартизованої процедури. Його основна цінність полягає не в кількісному узагальненні, а в ілюстрації реальних соціальних уявлень, досвідів і напружень,

які можуть впливати на формування упередженості щодо біженців у польському контексті.

2.2. Аналіз і інтерпретація результатів за методиками

1. З метою визначення рівня упередженого ставлення респондентів до біженців було використано опитувальник ставлення до дітей-біженців (AQReC). У дослідженні взяли участь 30 респондентів. Учасники оцінювали рівень своєї згоди з твердженнями за п'ятибальною шкалою, де 1 бал означав повну незгоду, а 5 балів – повну згоду. Зворотні твердження були попередньо перекодовані, тому в межах нашого дослідження вищий середній бал свідчить про більш виражене негативне / упереджене ставлення до дітей-біженців або біженців загалом.

За результатами обробки даних було встановлено, що загальний середній показник за методикою становить 1,97 бала. Це свідчить про те, що в цілому рівень негативного ставлення до дітей-біженців серед опитаних респондентів є низьким. Більшість учасників дослідження демонструють радше нейтральне або позитивне ставлення, ніж виражену упередженість.

Індивідуальні результати респондентів коливалися в межах від 1,12 до 2,94 бала. Найнижчі показники свідчать про майже повну відсутність негативних установок щодо дітей-біженців. Водночас найвищі значення, хоча й наближаються до середнього рівня, все ж не досягають максимально можливих показників за шкалою. Це дає підстави стверджувати, що навіть серед респондентів із відносно вищими балами не спостерігається різко вираженого негативного ставлення.

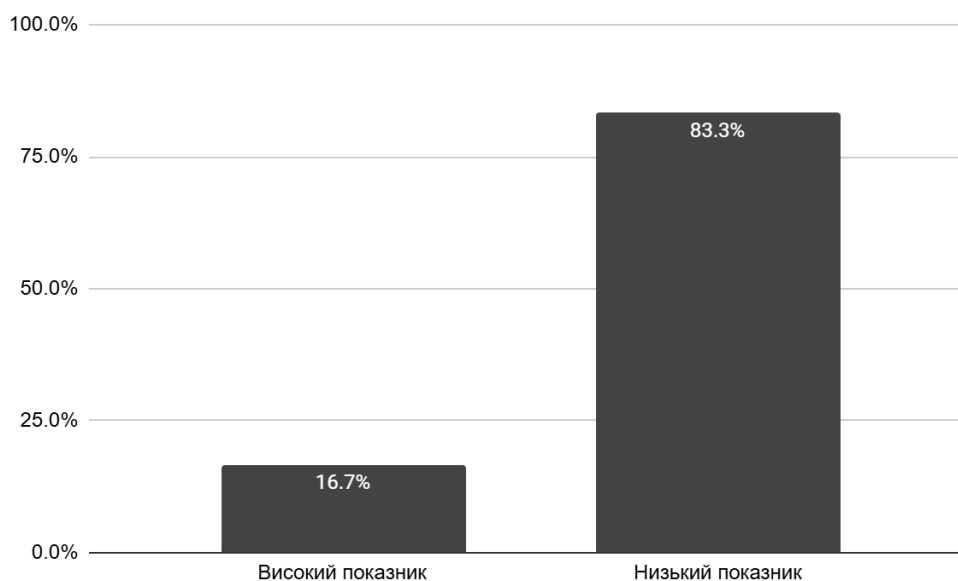

Рис.2.1. Розподіл респондентів за рівнями показників у опитувальнику ставлення до дітей-біженців / біженців

Як показано на рис. 2.1., поріг вище 2,5 бала, який можна умовно розглядати як показник вищий за середній рівень негативного ставлення, перевищили лише 5 респондентів із 30, тобто 16,7 % вибірки. Відповідно, 25 респондентів, або 83,3 %, продемонстрували результати нижчі за цей поріг. Це підтверджує загальну тенденцію до невисокого рівня упередженості у вибірці.

Отримані результати можна пояснити кількома чинниками. По-перше, методика спрямована саме на вивчення ставлення до дітей-біженців, а не до біженців загалом. Образ дитини зазвичай викликає більше співчуття, емпатії та готовності до допомоги, ніж образ дорослого мігранта або біженця. Тому ймовірно, що фокус на дітях міг пом'якшити оцінки респондентів і знизити прояви відкрито негативного ставлення.

По-друге, у попередньому теоретичному аналізі було показано, що ставлення до біженців значною мірою залежить від того, чи сприймаються вони як загроза для приймаючого суспільства. Якщо група асоціюється з економічною конкуренцією, культурною несумісністю, загрозою безпеці або зміною соціального порядку, рівень упередженості може зростати. Натомість діти-біженці частіше сприймаються не як джерело загрози, а як вразлива група,

що потребує захисту та підтримки. Це могло зменшити прояви негативних установок у відповідях респондентів.

По-третє, отримані результати можуть бути пов'язані з соціальною бажаністю відповідей. Тема ставлення до дітей, які вимушено залишили свою країну через війну або небезпеку, є морально чутливою. Тому частина респондентів могла уникати демонстрації відкрито негативних оцінок, навіть якщо мала певні внутрішні сумніви або дистанційоване ставлення до біженців.

У контексті дослідження важливо також враховувати, що низький середній рівень упередженості за цією методикою не означає повної відсутності негативних установок. Навіть за загального позитивного або нейтрального ставлення можуть існувати приховані форми соціальної дистанції, настороженості чи стереотипізації. Саме тому подальший аналіз результатів за іншими методиками, зокрема шкалою міжгрупової загрози та опитувальником конспірологічних переконань, є необхідним для глибшого розуміння психологічних чинників ставлення до біженців.

Отже, результати за цією методикою свідчать, що в досліджуваній вибірці переважає низький рівень негативного ставлення до дітей-біженців / біженців. Лише незначна частина респондентів продемонструвала показники вище умовного середнього порогу. Це може вказувати на відносно доброзичливе ставлення до дітей-біженців, однак отримані дані варто інтерпретувати з урахуванням специфіки самої методики, соціальної бажаності відповідей і того, що ставлення до дітей-біженців може бути м'якшим, ніж ставлення до біженців як ширшої соціальної групи.

2. З метою визначення рівня сприйняття міжгрупової загрози щодо біженців у дослідженні була використана методика Шкала міжгрупових типів загроз (ITTS). Методика дає змогу оцінити, наскільки респонденти сприймають зовнішню групу як потенційне джерело загрози для приймаючого суспільства. У контексті нашого дослідження ця методика є особливо важливою, оскільки сприйняття загрози розглядається як один із ключових психологічних чинників формування упередженого ставлення до біженців.

Учасники так само оцінювали твердження за шкалою від 1 до 5, де вищий показник свідчить про сильніше відчуття міжгрупової загрози. За результатами обробки даних було встановлено, що загальне середнє арифметичне значення за методикою становить 2,73 бала. Це свідчить про помірний рівень сприйняття загрози з боку біженців серед опитаних респондентів.

Індивідуальні результати коливалися від 1,06 до 3,89 бала, що вказує на наявність відмінностей у сприйнятті біженців серед учасників дослідження. Частина респондентів демонструє низький рівень відчуття загрози, тоді як інша частина – помірно підвищений. Медіанне значення становить 3,00 бала, що також підтверджує тенденцію до помірного, але не різко вираженого сприйняття загрози.

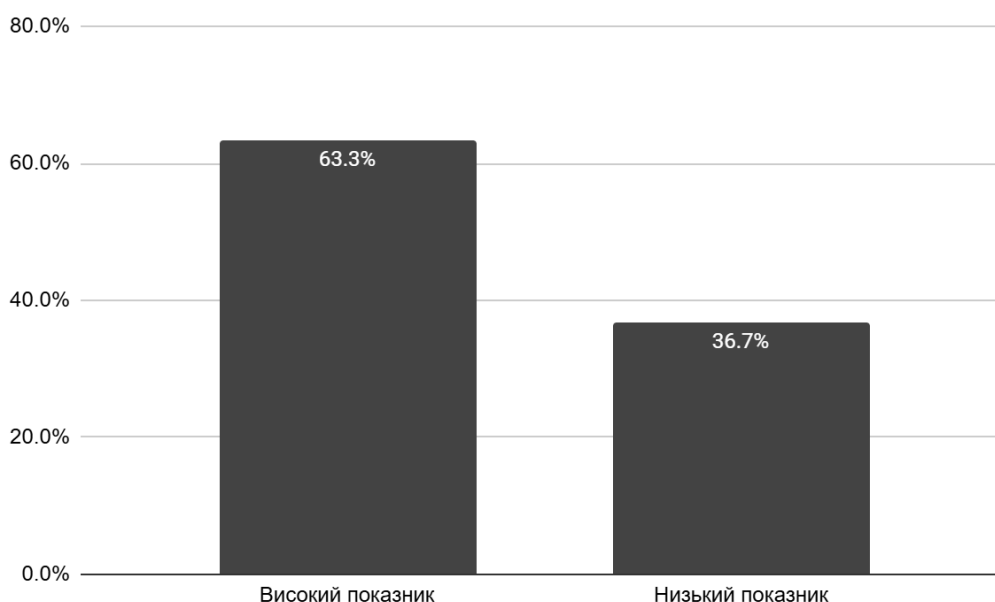

Рис.2.2. Розподіл респондентів за рівнями показників у шкалі типів міжгрупової загрози (до біженців)

Як можна побачити з рис. 2.2., показник вище 2,5 бала отримали 19 респондентів із 30, тобто 63,3 % вибірки. Це означає, що більшість учасників продемонстрували результати вище умовного середнього рівня. Водночас показник 3 бали і вище мали 16 респондентів, тобто 53,3 % вибірки. Отже, більш ніж половина опитаних певною мірою схильна сприймати біженців як

групу, яка може бути пов'язана із соціальною, культурною або ресурсною загрозою для приймаючого суспільства.

Отримані результати важливо інтерпретувати у зв'язку з теоретичними положеннями про роль сприйняття загрози у формуванні міжгрупових установок. У попередньо розглянутих джерелах зазначалося, що негативне ставлення до біженців часто формується не лише через реальну конкуренцію за ресурси, а й через уявлення про можливу загрозу культурі, безпеці, соціальній стабільності або національній ідентичності приймаючого суспільства. Саме тому навіть помірний рівень сприйняття загрози може бути психологічно значущим, оскільки він здатний посилювати соціальну дистанцію, недовіру та упередженість щодо зовнішньої групи.

Особливо важливим є те, що результати за цією методикою виявилися вищими, ніж результати за попереднім опитувальником ставлення до дітей-біженців. Якщо за методикою Ставлення до дітей-біженців середній показник становив 1,97 бала, то за шкалою міжгрупової загрози він дорівнює 2,73 бала. Це може свідчити про те, що респонденти менш схильні відкрито демонструвати негативне ставлення до дітей-біженців, однак водночас можуть мати більш виражені побоювання щодо біженців як соціальної групи загалом. Така різниця є логічною, оскільки діти частіше сприймаються як вразлива категорія, що потребує підтримки, тоді як біженці як ширша група можуть асоціюватися з питаннями ресурсів, культурної адаптації, безпеки або соціальних змін.

Таким чином, результати за методикою ITTS показують, що у вибірці переважає помірний рівень сприйняття міжгрупової загрози. Більшість респондентів не демонструють різко високих показників, однак значна частина має результати вище середнього рівня. Це дозволяє припустити, що в польському контексті ставлення до біженців може визначатися не лише прямою антипатією, а й більш прихованими психологічними механізмами, зокрема відчуттям потенційної загрози для соціального порядку, культури, безпеки або ресурсів приймаючого суспільства. Саме ці механізми можуть надалі бути

пов'язані з рівнем упередженості та конспірологічних переконань у респондентів.

3. Для визначення рівня вираженості конспірологічних переконань у респондентів було використано шкалу загальних конспірологічних переконань, що ґрунтується на оцінюванні згоди з твердженнями, які відображають загальну схильність людини до конспірологічного пояснення соціальної реальності. Учасники дослідження оцінювали твердження за шкалою від 1 до 5, де 1 означає повну незгоду, а 5 – повну згоду. Відповідно, вищий середній бал свідчить про більш виражену схильність до конспірологічних переконань.

За результатами дослідження, загальне середнє арифметичне за цією методикою становило 2,50 бала. Це свідчить про те, що в цілому рівень конспірологічних переконань у вибірці можна охарактеризувати як помірний, ближчий до середнього, однак без вираженого домінування конспірологічного стилю мислення. Тобто більшість респондентів не демонструють високої згоди з конспірологічними твердженнями, проте певна схильність до таких пояснень у частини вибірки все ж простежується.

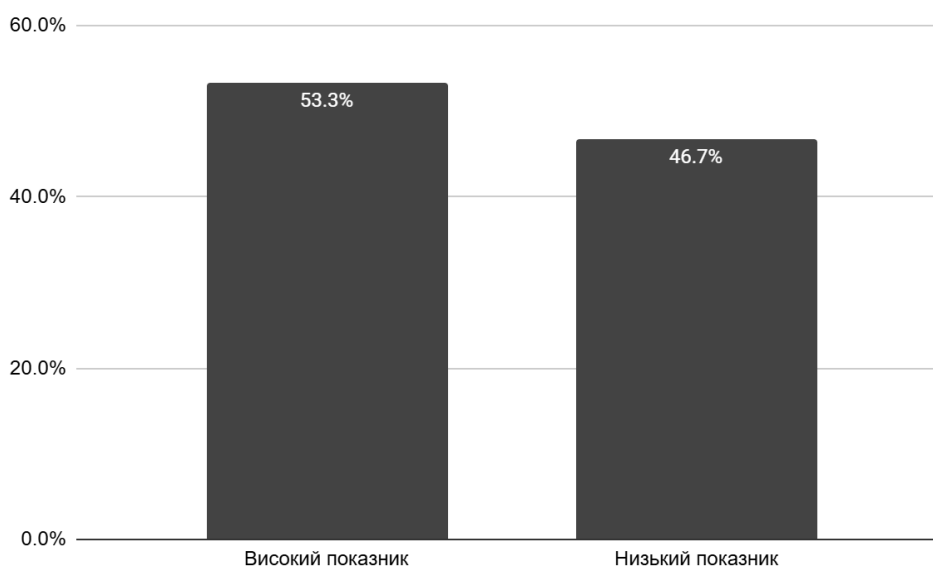

Рис.2.3. Розподіл респондентів за рівнями показників у шкалі загальних конспірологічних переконань

Індивідуальні результати респондентів коливалися в межах від 1,05 до 4,01 бала. Це свідчить про наявність помітних відмінностей між учасниками

дослідження: частина респондентів майже не підтримує конспірологічні твердження, тоді як окремі учасники демонструють достатньо високий рівень згоди з ними. Як видно з рис 2.3., показник вище 2,5 бала мали 16 респондентів із 30, тобто 53,3 % вибірки. Це означає, що більше половини опитаних продемонстрували результати, які можна умовно розглядати як вищі за низький рівень вираженості конспірологічних переконань.

Водночас, якщо орієнтуватися на показник 3 бали і вище як на більш виражений рівень згоди з конспірологічними твердженнями, то таких респондентів було 10 осіб, що становить 33,3 % вибірки. Отже, приблизно третина опитаних має помітнішу схильність до конспірологічного мислення. Найвищий результат становив 4,01 бала, що може свідчити про досить виражену готовність інтерпретувати соціальні події через ідею прихованих змов, маніпуляцій або дій впливових груп.

Отримані результати є важливими для теми дослідження, оскільки конспірологічні переконання у сучасній психологічній літературі розглядаються як когнітивний чинник, що може впливати на соціальні установки, зокрема на ставлення до зовнішніх груп. Як було зазначено у теоретичному розділі, конспірологічне мислення часто активізується в умовах невизначеності, соціальної напруги, страху та недовіри до інституцій. У таких умовах людина може шукати прості пояснення складних суспільних процесів і приписувати відповідальність за них певним групам або «прихованим силам».

У контексті ставлення до біженців це має особливе значення. Біженці можуть сприйматися не лише як люди, які потребують захисту, а як група, з якою пов'язуються уявлення про економічну, культурну або безпекову загрозу. Попередні дослідження показують, що конспірологічні переконання можуть посилювати поділ на «своїх» і «чужих», підвищувати міжгрупову недовіру та сприяти формуванню упереджених соціальних установок щодо мігрантів і біженців.

Порівняно з результатами за попередніми методиками, показник конспірологічних переконань є вищим, ніж середній рівень негативного

ставлення до дітей-біженців, але близьким до показника сприйняття міжгрупової загрози. Це може свідчити про те, що навіть за відносно невисокого рівня відкрито негативного ставлення до біженців у респондентів може зберігатися певна схильність до недовіри, підозрілості та пояснення соціальних процесів через приховані мотиви. Такий результат є логічним, оскільки конспірологічні переконання не завжди проявляються як пряма ворожість, але можуть створювати когнітивне підґрунтя для формування або посилення упереджень.

Отже, результати за цією методикою показали, що загальний рівень конспірологічних переконань у вибірці є помірним. Більшість респондентів не демонструють різко вираженого конспірологічного мислення, однак понад половина вибірки має показники вище 2,5 бала, а третина – 3 бали і вище. Це дає підстави припустити, що конспірологічні переконання можуть бути важливим чинником, який потенційно пов'язаний зі сприйняттям біженців як зовнішньої групи та з формуванням упередженого ставлення до них.

Таблиця 2.1.

Загальне середнє арифметичне значення методик

Назва опитувальника	Середній арифметичний результат
Шкала оцінки ставлення до дітей-біженців	1.97 / 5
Шкала типів міжгрупових загроз	2.73 / 5
Шкала конспірологічних переконань	2.5 / 5

2.3. Опис взаємозв'язку між схильністю до конспірологічних переконань та показниками упередженості до біженців

З метою виявлення взаємозв'язку між схильністю до конспірологічних переконань та показниками ставлення до біженців було проведено кореляційний аналіз. Перед вибором статистичного критерію було перевірено

нормальність розподілу отриманих даних за допомогою критерію Шапіро-Вілکا.

За результатами перевірки було встановлено, що показники негативного ставлення до біженців мають нормальний розподіл, оскільки значення статистичної значущості становить $p = 0,29390$. Показник сприйняття міжгрупової загрози також відповідає нормальному розподілу, оскільки $p = 0,10910$. Для показника схильності до конспірологічних переконань значення становить $p = 0,48720$. Оскільки в усіх трьох випадках значення p є більшими за $0,05$, було зроблено висновок про нормальний розподіл даних. Відповідно, для подальшого аналізу було використано коефіцієнт кореляції Пірсона.

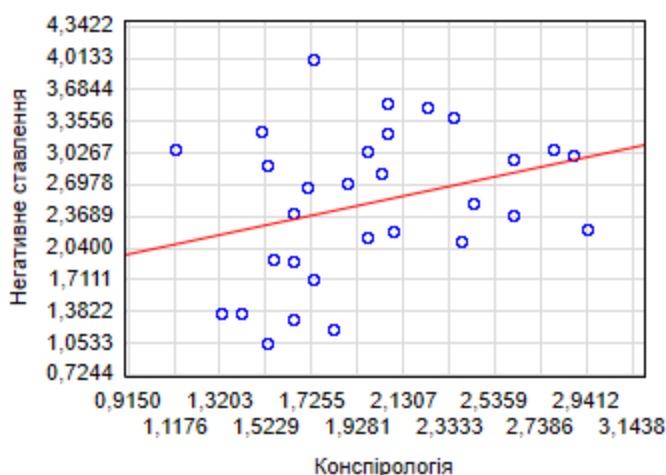

Рис. 2.4. Діаграма розсіювання зв'язку між негативним ставленням до біженців та схильністю до конспірологічних переконань

Як видно з рис. 2.4., кореляційний аналіз між показником негативного ставлення до дітей-біженців / біженців та схильністю до конспірологічних переконань показав позитивний зв'язок на рівні ($r = 0,302$; при $p < 0,05$). Це означає, що зі зростанням схильності до конспірологічних переконань може спостерігатися певне підвищення негативного ставлення до біженців. Однак цей зв'язок є слабким і не був позначений як статистично значущий. Тому його доцільно інтерпретувати лише як тенденцію, а не як підтверджений статистичний взаємозв'язок.

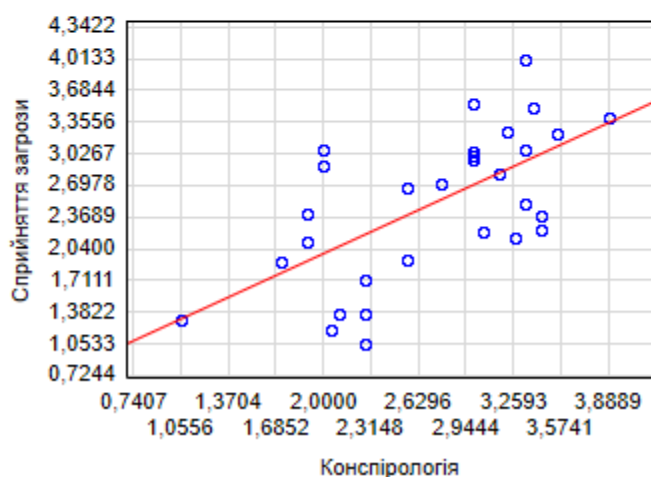

Рис. 2.5. Діаграма розсіювання зв'язку між сприйняттям міжгрупової загрози до біженців та схильністю до конспірологічних переконань

З рис. 2.5., можемо бачити, що натомість між показником сприйняття міжгрупової загрози та схильністю до конспірологічних переконань було виявлено помірний позитивний статистично значущий зв'язок на рівні ($r = 0,628$; при $p < 0,05$). Це свідчить про те, що респонденти з вищим рівнем конспірологічних переконань частіше сприймають біженців як джерело певної загрози. Такий результат є логічним у межах теоретичних положень, розглянутих у першому розділі роботи, оскільки конспірологічне мислення часто активізується в умовах невизначеності, соціальної тривоги та сприйняття зовнішньої групи як потенційно небезпечної. У цьому контексті біженці можуть сприйматися не лише як соціальна група, що потребує допомоги, а як символічна, культурна або безпекова загроза для приймаючого суспільства.

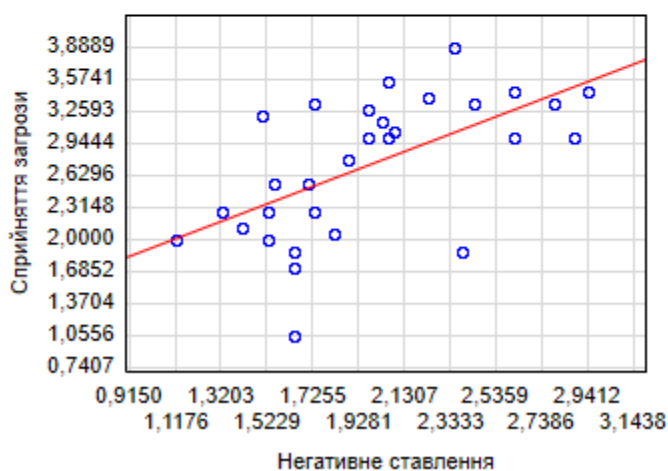

Рис. 2.6. Діаграма розсіювання зв'язку між сприйняттям міжгрупової загрози та негативним ставленням до біженців

Також, як видно з рис. 2.6., було встановлено позитивний статистично значущий зв'язок між негативним ставленням до біженців та сприйняттям міжгрупової загрози – ($r = 0,595$; при $p < 0,05$). Це означає, що респонденти, які більшою мірою сприймають біженців як загрозу, частіше демонструють і більш негативне ставлення до них. Отриманий результат підтверджує важливість чинника міжгрупової загрози у формуванні упереджених соціальних установок. Якщо зовнішня група сприймається як така, що може загрожувати безпеці, ресурсам, культурі або соціальному порядку, це може посилювати емоційну дистанцію, недовіру та негативні оцінки щодо неї.

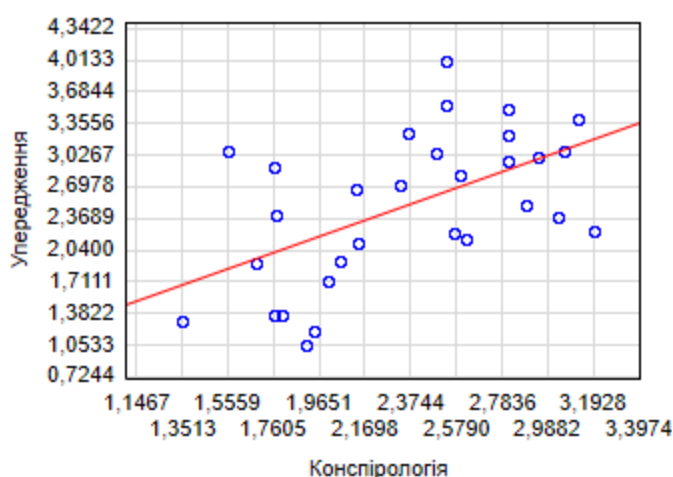

Рис. 2.7. Діаграма розсіювання зв'язку між упередженням до біженців та схильністю до конспірологічних переконань

Додатково було проаналізовано зв'язок між узагальненим показником упередження до біженців, який поєднував результати першого та другого опитувальників, і показником схильності до конспірологічних переконань. Як видно з рис. 2.7., отриманий коефіцієнт кореляції становив ($r = 0,551$; при $p < 0,05$), що свідчить про помірний позитивний статистично значущий зв'язок. Це означає, що загалом вищий рівень негативного ставлення та сприйняття загрози щодо біженців пов'язаний із вищою схильністю до конспірологічного мислення.

Отримані результати дозволяють зробити висновок, що схильність до конспірологічних переконань найбільш виразно пов'язана не стільки з прямим негативним ставленням до біженців, скільки зі сприйняттям їх як загрози. Це є

важливим висновком для дослідження, оскільки він показує, що конспірологічні переконання можуть впливати на ставлення до біженців опосередковано (через посилення відчуття небезпеки, недовіри та міжгрупової напруженості).

Таким чином, результати емпіричного дослідження загалом узгоджуються з теоретичними положеннями про те, що конспірологічне мислення може виступати когнітивним чинником формування упередженості. Люди, схильні пояснювати суспільні події через приховані змови, можуть бути більш чутливими до наративів про загрозу з боку зовнішніх груп. У випадку біженців це може проявлятися у сприйнятті їх як потенційного джерела культурних, економічних або безпекових ризиків.

Водночас результати потрібно інтерпретувати обережно, оскільки вибірка дослідження становила 30 осіб і не є репрезентативною для всього населення Польщі. Крім того, слабкий і статистично незначущий зв'язок між прямим негативним ставленням до біженців та конспірологічними переконаннями може свідчити про те, що ставлення до біженців є багатофакторним явищем. На нього можуть впливати не лише конспірологічні переконання, а й особистий досвід контакту, рівень освіти, політичні погляди, джерела інформації, рівень довіри до інституцій та загальний соціальний контекст.

У другому розділі було проведено емпіричне дослідження взаємозв'язку між конспірологічними переконаннями та упередженістю до біженців у Польщі. Вибірку склали 30 респондентів польської національності та громадянства. Додатково результати анкетування були доповнені матеріалами вільного інтерв'ю, проведеного в місті Катовіце серед поляків та українців, що дозволило ширше побачити соціальний контекст ставлення до мігрантів.

За результатами першої методики було встановлено, що загальний рівень негативного ставлення до дітей-біженців є невисоким: середнє значення становило 1,97 бала за п'ятибальною шкалою. Лише 5 респондентів мали показники вище 2,5 бала, що може свідчити про вираженіші негативні установки. Водночас результати другої методики показали вищий рівень

сприйняття міжгрупової загрози: середній показник становив 2,73 бала. Це свідчить, що респонденти частіше сприймають біженців не через пряме емоційне неприйняття, а через побоювання щодо культури, економіки, безпеки та соціальної стабільності. За третьою методикою середній рівень схильності до конспірологічних переконань становив 2,50 бала, тобто перебував на помірному рівні.

Кореляційний аналіз показав наявність важливих взаємозв'язків між досліджуваними показниками. Зв'язок між негативним ставленням до біженців та конспірологічними переконаннями був позитивним, але помірним і статистично незначущим – ($r = 0,302$; при $p < 0,05$). Натомість між сприйняттям загрози та конспірологічними переконаннями було виявлено сильніший статистично значущий зв'язок – ($r = 0,628$; при $p < 0,05$). Також встановлено значущий зв'язок між негативним ставленням і відчуттям загрози – ($r = 0,595$; при $p < 0,05$). Додатковий інтегральний показник упередженості, сформований на основі першої та другої методик, також позитивно корелював із конспірологічними переконаннями – ($r = 0,551$; при $p < 0,05$).

Отже, результати емпіричного дослідження дають підстави стверджувати, що схильність до конспірологічних переконань пов'язана передусім не з прямим негативним ставленням до біженців, а зі сприйняттям їх як потенційної міжгрупової загрози. Цим ми частково підтвердили гіпотезу, що існує взаємозв'язок між схильністю до конспірологічних переконань та рівнем упередженості до біженців.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз наукових джерел та результати проведеного емпіричного дослідження дали змогу сформулювати такі висновки:

1. У роботі було узагальнено теоретичні підходи до розуміння упереджень щодо біженців та чинників їх виникнення. Встановлено, що упередженість до біженців є складним соціально-психологічним явищем, яке може проявлятися у формі негативних установок, емоційного відторгнення, соціальної дистанції, страху, недовіри або сприйняття біженців як загрози. Важливими чинниками формування таких установок є міжгрупова категоризація, стереотипізація, недостатній або негативний досвід контакту, вплив соціального середовища, медіа та політичного дискурсу. Особливе значення має суб'єктивне сприйняття загрози, оскільки біженці можуть розглядатися частиною приймаючого населення як джерело культурних, економічних, безпекових або соціальних ризиків. Водночас теоретичний аналіз показав, що позитивний міжгруповий контакт, доступ до достовірної інформації та досвід повсякденної взаємодії можуть знижувати рівень упередженості.

2. Було розглянуто поняття конспірологічних переконань та їх можливий зв'язок із міжгруповими установками. Конспірологічні переконання у роботі розуміються як схильність пояснювати суспільні події діями прихованих, впливових і недоброзичливих груп. Такі переконання можуть посилювати недовіру до офіційних джерел інформації, підвищувати підозрілість до соціальних змін і сприяти спрощеному поясненню складних суспільних процесів. У контексті ставлення до біженців це може проявлятися у сприйнятті міграції не як гуманітарного чи соціального явища, а як прихованої загрози для культури, економіки, безпеки або цілісності приймаючого суспільства. Отже, теоретично було обґрунтовано припущення про можливий позитивний зв'язок між схильністю до конспірологічних переконань і негативнішими міжгруповими установками щодо біженців.

3. Також, ми провели емпіричне дослідження у вибірці респондентів-поляків з метою вимірювання упередженості до біженців, сприйняття міжгрупової загрози та схильності до конспірологічних переконань. У дослідженні взяли участь 30 респондентів. Для діагностики було використано три методики: опитувальник ставлення до дітей-біженців, шкалу типів міжгрупової загрози та опитувальник конспірологічних переконань. За результатами першої методики загальний середній показник негативного ставлення до дітей-біженців становив 1,97 бала за п'ятибальною шкалою, що свідчить про загалом невисокий рівень негативного ставлення. Показник вище 2,5 бала було зафіксовано лише у 5 респондентів, що може вказувати на відносно обмежене поширення вираженої упередженості саме щодо дітей-біженців. Імовірно, нижчі показники частково пов'язані з тим, що об'єктом оцінювання були саме неповнолітні біженці, до яких ставлення може бути більш співчутливим і менш жорстким.

За результатами шкали міжгрупової загрози загальний середній показник становив 2,73 бала, що свідчить про помірний рівень сприйняття біженців як потенційного джерела загрози. Це означає, що навіть за відносно невисокого рівня прямого негативного ставлення у частини респондентів можуть зберігатися побоювання, пов'язані з культурними, економічними, безпековими або соціальними наслідками міграції. За результатами опитувальника конспірологічних переконань загальний середній показник становив 2,50 бала, що вказує на помірну вираженість схильності до конспірологічного мислення у вибірці.

Кореляційний аналіз показав наявність позитивних зв'язків між досліджуваними змінними. Зв'язок між негативним ставленням до дітей-біженців і конспірологічними переконаннями становив ($r = 0,302$; при $p < 0,05$), що свідчить про слабку позитивну тенденцію, однак без статистичної значущості. Водночас зв'язок між сприйняттям міжгрупової загрози та конспірологічними переконаннями становив ($r = 0,628$; при $p < 0,05$) і був статистично значущим, що вказує на помітний позитивний взаємозв'язок між

схильністю до конспірологічних переконань і сприйняттям біженців як загрози. Також було виявлено статистично значущий позитивний зв'язок між негативним ставленням до дітей-біженців і сприйняттям загрози – ($r = 0,595$; при $p < 0,05$). Додатково було розраховано узагальнений показник ставлення та загрози, кореляція якого з конспірологічними переконаннями становила ($r = 0,551$; при $p < 0,05$), що також свідчить про позитивний зв'язок між цими явищами.

4. Отримані результати було узагальнено та систематизовано. Вони дають підстави стверджувати, що гіпотеза дослідження загалом підтвердилася: між схильністю до конспірологічних переконань і показниками упередженості до біженців існує позитивний взаємозв'язок. Найсильніше цей зв'язок проявився не у прямому негативному ставленні, а саме у сприйнятті біженців як загрози. Це дозволяє припустити, що конспірологічне мислення більшою мірою пов'язане з уявленнями про небезпеку, приховані ризики та недовіру до соціальних змін, ніж із відкрито негативними емоційними оцінками.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані під час розробки програм соціально-психологічної профілактики упереджень, інформаційних кампаній, освітніх заходів і програм міжкультурної взаємодії. Особливу увагу доцільно приділяти не лише зменшенню відкритої ворожості до біженців, а й роботі зі страхами, відчуттям загрози, недовірою та впливом дезінформації. Доцільними є заходи, спрямовані на розвиток критичного мислення, медіаграмотності, поширення достовірної інформації про біженців, а також створення умов для позитивного міжгрупового контакту між місцевим населенням і вимушеними мігрантами.

Водночас результати дослідження слід інтерпретувати з урахуванням певних обмежень. Вибірка була невеликою за обсягом, мала нерівномірний соціально-демографічний склад і не може вважатися повністю репрезентативною для всього населення Польщі. Тому отримані дані доцільно розглядати як пошукові та аналітичні. Перспективи подальших досліджень полягають у розширенні вибірки, порівнянні різних вікових і регіональних

груп, а також у глибшому аналізі ролі медіаспоживання, особистого контакту з біженцями та політичних установок у формуванні упередженості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бахмутова Л. М., Неска А. Особливості психологічних порушень серед українських біженців у Польщі. Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2022. Т. V : Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. Вип. 22. С. 3–18.
2. Блинова О. Є. Соціальні стереотипи як прояв соціального мислення. Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ : Фенікс, 2014. Т. 11, вип. 9. С. 107–118.
3. Блинова О. Є. Роль соціальних стереотипів у становленні світоглядних орієнтацій особистості. Психологія і особистість. 2015. № 2 (8), ч. 1. С. 58–70.
4. Брянкін А. С. Правовий захист громадян України в Польщі: соціальні права біженців. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 3. С. 115–118. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.17>
5. Генік Х. Б. Процес адаптації українських біженців у Польщі : кваліфікаційна робота. Львів : Український католицький університет, 2023. 53 с.
6. Доброєр Н. В. Соціокультурний портрет українського біженця в Польщі. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. 2023. Вип. 45. С. 74–79. DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi45.641>
7. Коваленко І. І., Кальницький Е. А. Конспірологічне мислення в динаміці сучасної культури: характерні риси та особливості прояву. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія. 2021. № 1 (48). С. 82–109. URL: <https://doi.org/10.21564/2075-7190.48.224413>

8. Кухта М. П., Мартинюк І. О. Стереотипи як соціокультурний чинник впливу на життя людей старшого віку. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2018. Вип. 79. С. 194–202.
9. Мацишина І. В. Образ українського біженця у Польщі в російській пропаганді. Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія: Політичні науки. 2024. № 9. С. 19–29. DOI: <https://doi.org/10.31558/2617-0248.2024.9.3>
10. П'ятковська О. Українські вимушені мігранти у Польщі. Геополітичні пріоритети України. 2022. Вип. 1 (28). С. 69–79. DOI: 10.24144/2078-1431.2022.1(28).69-79.
11. Прядко А., Сергєєнкова О. Історіогенез поняття «стереотип» як предмету психологічного дослідження професійних стереотипів вихователів. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2021. Вип. 10. С. 147–152. URL: <https://doi.org/10.30970/PS.2021.10.21>
12. Соціальна психологія : навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра / Н. Ю. Воляннюк, Г. В. Ложкін, О. В. Винославська та ін. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2019. 254 с.
13. Шадюк Т. А. Феномен конспіративізму: соціально-філософський аналіз. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. 2021. Вип. 1 (89). С. 114–127. URL: [https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.1\(89\).2021.114-127](https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.1(89).2021.114-127)
14. Ярош Н. С., Артюхова В. В. Теоретична модель поведінкових наслідків віри у теорії змови. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія». 2021. Вип. 70. С. 78–85. URL: <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2021-70-10>
15. Ahmed S., Chen V. H. H., Chib A. I. Xenophobia in the Time of a Pandemic: Social Media Use, Stereotypes, and Prejudice against Immigrants during the COVID-19 Crisis. International Journal of Public

- Opinion Research. 2021. Vol. 33, № 3. P. 637–653. DOI: <https://doi.org/10.1093/ijpor/edab014>
16. Albarello F., Moscatelli S., Menegatti M., Lucidi F., Cavicchiolo E., Manganelli S., Diotaiuti P., Chirico A., Alivernini F. Prejudice towards Immigrants: A Conceptual and Theoretical Overview on Its Social Psychological Determinants. *Social Sciences*. 2024. Vol. 13, № 1. Article 24. URL: <https://doi.org/10.3390/socsci13010024>
 17. Angelidou G., Aguaded-Ramírez E. M., Rodríguez-Sabiote C. Design and Validation of a Scale Measuring Attitudes toward Refugee Children. *Sustainability*. 2019. Vol. 11, № 10. Article 2797. 13 p. DOI: [10.3390/su11102797](https://doi.org/10.3390/su11102797).
 18. Ariely D. *Misbelief: What Makes Rational People Believe Irrational Things*. New York : Harper, 2023. 336 p.
 19. Babińska M., Bilewicz M., Górska P., Toruńczyk-Ruiz S., Wypych M. Polacy wobec Ukraińców: wyniki badań sondażowych zrealizowanych po inwazji rosyjskiej na Ukrainę w 2022 roku. *Nauka*. 2022. № 4. S. 37–58. DOI: <https://doi.org/10.24425/nauka.2022.142919>
 20. Bal M., Aradi E., Yerkes M. A. “Keep Europe for the Europeans”. The Role of Threat Perceptions and Intergroup Contact for Explaining Attitudes towards Immigrants in Hungary. *Central and Eastern European Migration Review*. 2024. Vol. 13, № 1. P. 89–107. URL: <https://doi.org/10.54667/ceemr.2024.08>
 21. Brotherton R., French C. C., Pickering A. D. Measuring belief in conspiracy theories: The Generic Conspiracist Beliefs Scale. *Frontiers in Psychology*. 2013. Vol. 4. Article 279. DOI: [10.3389/fpsyg.2013.00279](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00279).
 22. Butkus M., Maciulyte-Sniukiene A., Matuzeviciute K. Socio-demographic factors influencing attitude towards refugees: an analysis of data from European Social Survey. *Globalization and Its Socio-Economic Consequences : 16th International Scientific Conference, University of Zilina, 5–6 October 2016. Zilina, 2016. P. 286–294. URL:*

https://www.researchgate.net/publication/312626192_SOCIO-DEMOGRAPHIC_FACTORS_INFLUENCING_ATTITUDE_TOWARDS_REFUGEES_AN_ANALYSIS_OF_DATA_FROM_EUROPEAN_SOCIAL_SURVEY

23. Bye H. H. Intergroup Relations During the Refugee Crisis: Individual and Cultural Stereotypes and Prejudices and Their Relationship With Behavior Toward Asylum Seekers. *Frontiers in Psychology*. 2020. Vol. 11. Article 612267. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.612267>
24. Cowling M. M., Anderson J. R., Ferguson R. Prejudice-Relevant Correlates of Attitudes Towards Refugees: A Meta-Analysis. *Journal of Refugee Studies*. 2019. Vol. 32, № 3. P. 502–524. URL: <https://doi.org/10.1093/jrs/fey062>
25. De Coninck D., Rodríguez-de-Dios I., d’Haenens L. The contact hypothesis during the European refugee crisis: Relating quality and quantity of (in)direct intergroup contact to attitudes towards refugees. *Group Processes & Intergroup Relations*. 2021. Vol. 24, № 6. P. 881–901. URL: <https://doi.org/10.1177/1368430220929394>
26. Douglas K. M., Uscinski J. E., Sutton R. M., Cichocka A., Nefes T., Ang C. S., Deravi F. Understanding conspiracy theories. *Political Psychology*. 2019. Vol. 40, Suppl. 1. P. 3–35. DOI: <https://doi.org/10.1111/pops.12568>
27. Georgiou N., Šrol J., Quarisa M., Čavojová V., Merva R. Conspiracy Beliefs and the “Us Versus Them” Mentality: Identity Threat and Attitudes Toward Ukrainian Refugees in Slovakia. *Journal of Applied Social Psychology*. 2026. Vol. 56, Issue 3. P. 233–250. DOI: <https://doi.org/10.1111/jasp.70048>
28. Golec de Zavala A., Bierwaczzonek K., Ciesielski P. An interpretation of meta-analytical evidence for the link between collective narcissism and conspiracy theories. *Current Opinion in Psychology*. 2022. Vol. 47. Article 101360. URL: <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2022.101360>

29. Hattersley M., Skipper Y., Douglas K. M., Jolley D. The Interplay Between Economic Hardship, Anomie, and Conspiracy Beliefs in Shaping Anti-Immigrant Sentiment. *Journal of Applied Social Psychology*. 2025. Vol. 55. P. 600–623. DOI: <https://doi.org/10.1111/jasp.70002>
30. Iaromenko S., Hohol T. Socio-economic Factors Shaping the Integration of Ukrainian Refugees into the Polish Society. *Optimum. Economic Studies*. 2025. № 4 (122). C. 199–219. DOI: <https://doi.org/10.15290/sp.2025.33.02.10>
31. Jolley D., Seger C. R., Meleady R. More than a prejudice reduction effect: Positive intergroup contact reduces conspiracy theory beliefs. *European Journal of Social Psychology*. 2023. Vol. 53. P. 1262–1275. URL: <https://doi.org/10.1002/ejsp.2973>
32. Juhász A., Szicherle P. The political effects of migration-related fake news, disinformation and conspiracy theories in Europe. Budapest : Friedrich Ebert Stiftung ; Political Capital, 2017. 32 p.
33. Landmann H., Gaschler R., Rohmann A. What is threatening about refugees? Identifying different types of threat and their association with emotional responses and attitudes towards refugee migration. *European Journal of Social Psychology*. 2019. Vol. 49, № 7. P. 1401–1420. URL: <https://doi.org/10.1002/ejsp.2593>
34. Maj J., Sytnik I., Stopochkin A., Kubiciel-Łodzińska S. Refugees as a distinct diversity dimension: workplace experiences and inclusion of Ukrainian refugees in Polish organizations. *Cross Cultural & Strategic Management*. 2025. Vol. 32, № 4. P. 593–618. DOI: <https://doi.org/10.1108/CCSM-03-2023-0037>
35. McCann K., Sienkiewicz M., Zard M. The role of media narratives in shaping public opinion toward refugees: A comparative analysis. *Migration Research Series*. 2023. № 72. Geneva : International Organization for Migration, 2023. 23 p. URL: <https://publications.iom.int/system/files/pdf/MRS-72.pdf>

36. Miazga S. Stereotypes of refugees as presented in the media and the reality of problems linked with cultural adaptation and social integration of the immigrant children. *Social Communication*. 2018. Special Issue. P. 30–37. URL: <https://doi.org/10.2478/sc-2018-0021>
37. *Migration Stigma: Understanding Prejudice, Discrimination, and Exclusion* / ed. by L. H. Yang, M. A. Eger, B. G. Link. Cambridge, Massachusetts ; London : The MIT Press, 2023. 267 p. URL: http://direct.mit.edu/books/book-pdf/2352377/book_9780262378833.pdf
38. Murphy K., Mulholland T., Hardy K. Down the “Rabbit Hole” of Conspiracy-Fueled White Nationalism: Linking Outgroup Threat and Uncertainty to Conspiracy Beliefs and Prejudice Toward Immigrants. *Studies in Conflict & Terrorism*. 2024. P. 1–27. DOI: <https://doi.org/10.1080/1057610X.2024.2370081>
39. Nefes T. S., Milošević Đorđević J., Vdović M. With God We Distrust! The Impact of Values in Conspiracy Theory Beliefs About Migration in Serbia. *Sociological Research Online*. 2024. Vol. 29, № 4. P. 931–946. DOI: <https://doi.org/10.1177/13607804231212310>
40. Niewiadomska I., Jurek K., Wośko P. Społeczno-demograficzne czynniki warunkujące pozytywne postawy wobec imigrantów. Badanie przekrojowe wśród osób mających kontakt z imigrantami z racji pełnionych funkcji zawodowych. *Zeszyty Naukowe KUL*. 2022. Vol. 65, nr 2 (258). S. 59–74. DOI: 10.31743/znkul.13839.
41. Ostafiński W. Stereotypy i uprzedzenia we wzajemnych relacjach Polaków i Ukraińców jako bariery integracyjne. *Edukacja • Terapia • Opieka*. 2023. Vol. 5. S. 16–25.
42. Pokropek A., Flakus M., Koc P., Plisiecki H., Sitek M., Pokropek M., Przybysz D. Public Opinion on the War in Ukraine: A Cross-Sectional Study of Public Attention, War Anxiety, Susceptibility to Disinformation and Anti-refugee Attitudes. Preprint. Warsaw : Institute of Philosophy and Sociology, Polish Academy of Sciences, 2024. 53 p.

43. Prejudice. APA Dictionary of Psychology / American Psychological Association. Updated 15.11.2023. URL: <https://dictionary.apa.org/prejudice>.
44. Rakowska A. Kulturowa różnorodność pracowników w czasach nasilonej emigracji. Zarządzanie Zasobami Ludzkimi. 2023. Nr 1 (150). S. 10–23. DOI: 10.5604/01.3001.0016.2922.
45. Schmidt P., Darowska L., Gloris D. G. What drives threat, attitudes towards migrants and identification with populist parties? Deprivation, values or racism? A comparative analysis of Poland and Germany. *New Uncertainties and Anxieties in Europe: Seven Waves of the European Social Survey* / eds. F. Sztabiński, H. Domański, P. B. Sztabiński. Berlin : Peter Lang, 2018. P. 35–93. URL: https://www.researchgate.net/publication/328006630_What_drives_threat_attitudes_towards_migrants_and_identification_with_populist_parties_Deprivation_values_or_racism_A_comparative_analysis_of_Poland_and_Germany
46. Šrol J., Cavoiová V., Ballová Mikušková E. Finding Someone to Blame: The Link Between COVID-19 Conspiracy Beliefs, Prejudice, Support for Violence, and Other Negative Social Outcomes. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 12. Article 726076. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.726076>
47. The Role of the Media in Shaping Public Opinion on Refugees. International Catholic Migration Commission. 2025. URL: <https://www.icmc.net/2025/11/26/role-of-the-media-in-shaping-public-opinion-on-refugees/>
48. Unwanted People and Desired Citizens: Contemporary Attitudes, Challenges and Perceptions of Migration and Integration / ed. by C. Smuniewski, A. Zanini, C. A. Kozera, B. Bado. Warsaw : Dom Wydawniczy ELIPSA, 2024. 220 p. ISBN 978-83-8017-565-5. URL: <https://centrum.tdb.uw.edu.pl/unwanted-people-and-desired-citizens->

contemporary-attitudes-challenges-and-perceptions-of-migration-and-integration/

49. Walawender P., Liszka D., Szczygieł E. “What I Want versus What I Will Agree to” — An Analysis of the Views of Ukrainian Refugees toward Work. *Social Sciences*. 2024. Vol. 13, № 1. Article 14. DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci13010014>
50. Weber M., Grunow D., Chen Y., Eger S. Social solidarity with Ukrainian and Syrian refugees in the twitter discourse. A comparison between 2015 and 2022. *European Societies*. 2024. Vol. 26, № 2. P. 346–373. URL: <https://doi.org/10.1080/14616696.2023.2275604>
51. Wildemann S., Niederée C., Elejalde E. Migration Reframed? A multilingual analysis on the stance shift in Europe during the Ukrainian crisis. *Proceedings of the ACM Web Conference 2023 (WWW '23)*. Austin, TX, USA, 30 April – 4 May 2023. New York : ACM, 2023. P. 1–11. URL: <https://doi.org/10.1145/3543507.3583442>
52. Zyzik R., Baszczak Ł., Rozbicka I., Wielechowski M. Refugees from Ukraine in the Polish labour market: opportunities and obstacles. Warsaw : Polish Economic Institute, 2024. 50 p. ISBN 978-83-67575-75-1.

ДОДАТОК

Додаток А

Опитувальник ставлення до дітей-біженців / біженців (Г. Анджеліду, Е. М. Агуадед-Рамірес, та К. Родрігес-Сабіоте)

1. Неповнолітні біженці можуть поширювати хвороби у школах моєї країни.
2. Якби я усиновив/усиновила дитину, мене б турбувало, якби ця дитина була з іншої країни.
3. Для мене було б проблемою, якби мій син/моя донька мав/мала дитину-біженця як однокласника.
4. Діти біженців створюють проблеми під час занять у школі.
5. Для мене було б проблемою, якби мій син/моя донька мав/мала дитину біженців як друга.
6. До всіх людей слід ставитися з однаковою повагою.
7. Неповнолітні біженці мають право говорити про свою релігію.
8. Діти біженців мають право відзначати свої релігійні свята в моїй країні.
9. Неповнолітні біженці в майбутньому захочуть нав'язати нам свою релігію.
10. Ми повинні поважати людей з інших країн.
11. Діти біженців є гіршими за дітей поляків.
12. Діти біженців мають право використовувати свою рідну мову.
13. Наша країна повинна вислати всіх дітей біженців.
14. Завдяки дітям біженців ми можемо дізнаватися про інші культури та мови.
15. Завдяки дітям біженців ми можемо навчатися нових речей.
16. Усі діти біженців, які приїжджають до моєї країни, є бідними.
17. Завдяки дітям біженців ми можемо дізнаватися про нові звичаї.
18. Ми повинні ставитися до дітей біженців так само, як до дітей поляків.
19. Діти біженців спричинять зростання рівня злочинності в моїй країні.

20. Діти біженців приїжджають до моєї країни виключно з економічних причин.
21. Діти біженців мають право відвідувати шкільні заняття разом із дітьми поляків.
22. Державні служби повинні більше зосереджуватися на прийомі неповнолітніх біженців.
23. Школи повинні мати освітні програми, які відповідають потребам неповнолітніх біженців.
24. Усі діти мають право на освіту.
25. Я відчуваю захоплення неповнолітніми біженцями.
26. Я відчуваю ненависть до неповнолітніх біженців.
27. Я відчуваю співчуття до неповнолітніх біженців.
28. Я відчуваю жаль до неповнолітніх біженців.
29. Я відчуваю страх перед неповнолітніми біженцями.
30. Я відчуваю солідарність із неповнолітніми біженцями.
31. Я відчуваю байдужість до неповнолітніх біженців.
32. Мені цікаві неповнолітні біженці.
33. Я відчуваю турботу щодо неповнолітніх біженців.
34. Я не люблю неповнолітніх біженців.

Додаток Б**Шкала типів міжгрупової загрози (Х. Ландманн, Р. Гашлер та А. Романн)**

1. Імміграція біженців шкодить польській культурі.
2. Цінності та переконання біженців несумісні з цінностями поляків.
3. Біженці, які проживають тут, загрожують нашому способу життя та нашим цінностям у Польщі.
4. Витрати на програми інтеграції біженців обтяжують Польщу.
5. Імміграція біженців збільшує податкове навантаження на поляків.
6. Біженці, які проживають тут, загрожують економічній ситуації Польщі.
7. Біженці, які проживають тут, загрожують громадській безпеці в Польщі.
8. Імміграція біженців призводить до зростання кількості злочинів у Польщі.
9. Імміграція біженців призводить до збільшення кількості актів насильства в Польщі.
10. Імміграція біженців призводить до соціальних порушень.
11. Імміграція біженців призводить до поділу в польському суспільстві.
12. Імміграція біженців призводить до конфліктів у польському суспільстві.
13. Імміграція біженців призводить до зростання підтримки правих партій.
14. Імміграція біженців призводить до зростання ксенофобії в Польщі.
15. Імміграція біженців призводить до незадоволення серед польського населення.
16. Через імміграцію біженців уже неможливо забезпечити біженцям гідні житлові умови.
17. Через імміграцію біженців уже неможливо гарантувати біженцям належну допомогу.
18. Біженці не можуть отримати в Польщі допомогу, якої вони потребують.

Додаток В**Шкала загальних конспірологічних переконань (Р. Бротертон, К. К. Френч та А. Д. Пікерінг)**

1. Уряд таємно наймав людей для здійснення замахів на інших осіб.
2. Державні установи були таємно причетні до вбивств власних громадян.
3. Смерть деяких відомих публічних осіб була наслідком таємних операцій, санкціонованих урядом.
4. Деякі провідні політичні діячі, які померли передчасно, насправді були усунені урядовими агентами.
5. Деякі люди, яких вважали відповідальними за терористичні акти, насправді були підставлені тими, хто справді за це відповідав.
6. Зі стратегічних причин уряд дозволяє відбуватися певним терористичним діям, які інакше можна було б попередити.
7. Деякі терористичні акти, що призвели до загибелі багатьох цивільних осіб, були таємно організовані урядовими агентами.
8. Високопоставлені політики організовували вбивства певних людей, щоб запобігти розголошенню компрометувальних подій.
9. Державні установи таємно здійснюють постійний нагляд за деякими відомими публічними особами та громадянами.
10. Уряд приховує від громадськості багато важливих таємниць.
11. Деякі люди, яких вважали відповідальними за вбивства публічних осіб, насправді були підставлені групою, яка справді за це відповідала.
12. Уряд бреше про свою обізнаність щодо терористичної діяльності.
13. Існують приховані зусилля, спрямовані на маргіналізацію, контроль або знищення певних груп людей через політичні рішення.
14. Деякі знаменитості або публічні особи насправді інсценували власну смерть, щоб уникнути публічності.

15. Віруси або хвороби навмисно поширювалися для зараження певних груп населення.
16. Уряд інсценував важливі суспільні події з метою маніпулювання виборцями.
17. Уряд фальсифікує докази, пов'язані зі значущими світовими подіями, щоб ввести громадян в оману.
18. Докази контакту з інопланетянами приховуються від громадськості.
19. Докази присутності інопланетян на Землі приховуються.
20. Таємні організації контактують з інопланетянами, але приховують цей факт від громадськості.
21. Деякі спостереження НЛО та чутки про них були заплановані або інсценовані, щоб відвернути увагу громадськості від реального контакту з інопланетянами.
22. Деякі сучасні технології є результатом зворотної інженерії інопланетних технологій.
23. Космічні місії навмисно саботуються, щоб громадськість не дізналася про існування інопланетної активності в Сонячній системі.
24. Фільми та телепередачі про інопланетян є способом підготувати населення до повідомлення про те, що інопланетяни реальні й відвідували Землю.
25. Влада глав держав є другорядною порівняно з владою невеликих невідомих груп, які насправді контролюють світову політику.
26. Невелика таємна група людей фактично контролює світову економіку.
27. Деякі важливі світові події стали результатом діяльності невеликої групи, яка таємно маніпулює світовою політикою.
28. Невелика таємна група людей відповідає за ухвалення всіх важливих світових рішень, зокрема рішень про війни.
29. Члени таємної групи проникли в уряди та впливові організації, щоб згодом привести свою групу до глобального контролю.

30. Багато відомих знаменитостей, політиків і заможних людей є членами таємного товариства, яке контролює наше життя.
31. Великі впливові галузі насправді перебувають під жорстким контролем невеликої таємної групи людей.
32. Невеликі групи людей володіють таємними знаннями, які могли б змінити наше розуміння світу, і навмисно їх приховують.
33. Таємні організації мають доступ до великої кількості персональних даних кожного громадянина і продають їх уряду.
34. Швидке поширення деяких вірусів або хвороб є результатом навмисних прихованих дій певної організації.
35. Експерименти з новими лікарськими препаратами проводяться на населенні без його відома або згоди.
36. Ліки від деяких смертельних і поширених хвороб існують, але їх навмисно приховують.
37. Деякі природні катастрофи насправді були результатом таємного тестування потужних і передових технологій з невідомими можливостями.
38. Фармацевтична індустрія застосовує шкідливе лікування без згоди людей, щоб підтримувати їхній хворобливий стан і збільшувати продаж ліків.
39. Існують технології контролю свідомості, які зараз використовуються на людях без їхнього відома.
40. Багато інформації про хвороби та методи лікування приховується від громадськості.
41. Уряд приховує від громадськості багато інформації про хвороби та їх лікування.
42. У питну воду додають певні хімічні речовини з метою контролю людей.
43. Експерименти з передовими технологіями проводяться на населенні без його відома або згоди.

44. Групи науковців навмисно намагаються викликати паніку щодо майбутніх ризиків, оскільки це відповідає їхнім інтересам.
45. Передові технології таємно використовуються для заспокоєння населення та придушення протесту.
46. Уряд навмисно дозволяє відбуватися певним терористичним діям, щоб утримувати суспільство у стані страху.
47. Прогрес у пошуку ліків від раку, СНІДу та інших хвороб навмисно гальмується.
48. Технології контролю свідомості тестуються на людях без їхнього відома або згоди.
49. Деякі віруси або хвороби, якими заражено багато людей, були створені в лабораторіях як біологічна зброя.
50. Політики планування сім'ї є частиною змови, спрямованої на контроль і обмеження певних груп населення.
51. Наркотики навмисно постачаються до певних спільнот з метою їх маргіналізації або знищення.
52. Нові й передові технології, які могли б зашкодити сучасній індустрії, пригнічуються.
53. Нові та кращі технології пригнічуються тими, чий поточний бізнес міг би постраждати від їх упровадження.
54. Групи науковців забезпечують оприлюднення лише тих доказів, які підтримують заздалегідь визначений висновок.
55. Технології, що значно випереджають відомі широкій громадськості розробки, приховуються.
56. Науковці, яких фінансує уряд, маніпулюють доказами для підтримки чинної державної політики.
57. Медіа забезпечують оприлюднення лише певної інформації для громадськості.
58. Деякі групи науковців фальсифікують дані для підтримки певної наукової теорії у власних інтересах.

59. Уряд має велику кількість конфіденційних даних про кожного громадянина без його відома або дозволу.
60. Уряд був причетний до приховування злочинів, скоєних власними посадовими особами.
61. Деякі науковці навмисно приховують існування шкідливих хімічних речовин у довкіллі.
62. Уряд навмисно не інформує людей про небезпеку певних технологій.
63. Деякі державні установи ведуть навмисну кампанію дезінформації з метою контролю населення.
64. Існує таємний план знищення значних частин населення для зменшення чисельності світової популяції.
65. Еліти навмисно створюють економічні проблеми, щоб зберігати контроль над суспільством.
66. Таємні організації мають доступ до передових технологій і приховують їх від громадськості.
67. Існують таємні урядові проекти, які приховуються від громадськості.
68. Фармацевтична індустрія таємно співпрацює з урядами, щоб маніпулювати даними про громадське здоров'я.
69. Основні новинні медіа навмисно вводять громадськість в оману щодо важливих подій.
70. Уряди приховують зустрічі з інопланетянами, щоб уникнути паніки.
71. Таємні групи мають розширені знання про позаземне життя і навмисно приховують їх від громадськості.
72. Медіа використовуються впливовими групами для утримання людей у стані страху та контролю їхньої поведінки.
73. Існує таємна змова з метою знищення певних галузей, які вважаються шкідливими для довкілля.
74. Обрана група еліт контролює світові фінансові ринки у власних інтересах.